

LJUBO G. ĐODIĆ
REFIK HANFIĆ

SAFET MUJIC

PARTIZANSKI
DOKTOR
SAFET MUJIĆ

Dr SAFET (IBRAHIMA) MUJIĆ. Roden 23. marta 1908. u Mostaru. Član KPJ od 1938. godine, a 1939. član Oblasnog komiteta KPJ za Hercegovinu. U NOB stupio 1941. godine. Poginuo 28. jula 1942. u Zabrđu kod Kiseljaka. Za narodnog heroja proglašen 24. jula 1953.

ČOVJEK SVOGA VREMENA (Izvodi iz recenzija)

»... I pored nekih nedorečenosti autori su u cjelini obavili dobar posao. Dosta reljefno, na nekim mjestima u rukopisu čak odlično, ocrtali su lik doktora Safeta Mujića, lik mladog ljekara koji se prema bolesnicima u gradu i ranjenicima u ratu odnosi u duhu etičkih i humanih ideja i principa medicine, što je svakako jedna od bitnih strana njegove ličnosti... U smislu iznijetih primjedaba prirodno je očekivati da će autori još argumentovanije osvijetliti i drugu stranu njegova lika – lik političara, člana KPJ, uz to i člana Oblasnog komiteta KPJ za Hercegovinu, koji sav izgara u borbi za preobražaj društva, za progres, upravo onako kao što su pisali o Safetu kao ljekaru... Možda rukopis i nije imao pretenzija o kojima piše, ali vjerovatno je potrebno još nešto više reći o Safetovom šestogodišnjem studiranju i uzrastanju u smislu njegove ideološko-političke orijentacije, zatim o prilikama u Mostaru i njegovom djelovanju do prijema u Partiju, u vrijeme izbora 1935. i 1938, tokom španskog građanskog rata... Recimo, neophodno je određenije progovoriti o držanju doktora Mujića u Zvijerini, kada su ga četnici zarobili, kada je, po ko zna koji put, dokazao da je veliki čovjek, humanista, ljekar i hrabar borac i komunist. Jer on nije htio ni tada da napusti svoje 'radno mjesto', svoju partizansku bolnicu punu ranjenika, iako mu je sudbina bila krajnje neizvjesna. Kazivanje učesnika u tim događajima Nusreta Seferovića (čije svjedočenje šaljem u okviru ove moje recenzije), i ono što već stoji u rukopisu, može se ukomponovati u divnu cjelinu – to mora da bude jedan od dragulja u ovoj publikaciji 'Narodne armije' o liku našeg Safe...«

Muhamed-Hama Grebo

»... Na kraju, podrazumijevajući da su autori – u našim neposrednim susretima i razgovorima o ovom rukopisu – usvojili više konkretnih primjedaba, želio bh zabilježiti svoj opšti zaključak o ovom dokumentarnom i publicističkom štivu o partizanskom doktoru Safetu Mujiću, mom suborcu i prijatelju.

Pisati o herojima narodnooslobodilačkog rata kakav je bio ljekar Safet Mujić nije lak posao. Jer on nije bio junak samo u

jurišima na neprijateljske položaje, već vanredno hrabar u svim teškim situacijama, moglo bi se reći od prvog dana njegovog stupanja u revolucionarni radnički pokret Mostara. Uz to Safet Mujić je po svojoj čvrstini komunističkog opredjeljenja, humanosti, obrazovanju i aktivnosti predanog revolucionara još prije rata bio krupna politička figura u Hercegovini. Cijav njegov životni put ljekara – komunista, borba i smrt u surovim uslovima rata, sve to je jedno veliko junačko djelo.

O Safetu Mujiću mora se govoriti u kontekstu burnih događaja, kakvi su se zbivali u borbi radnih masa za svoje klasno oslobođenje u staroj Jugoslaviji u kraju gdje je živio. Po svojim sposobnostima, smjelosti i upornosti da djeluje da ljudi spoznaju klasne odnose u tadašnjem društvu i puteve kojima se mora ići da se takve prilike mijenjaju, njegujući uz to slobodarski patriotski duh kod svih sa kojima se susretao, doktor Safet Mujić se izdvajao od ostalih.

Opisujući događaje i aktivnosti kao što su štrajkovi radnika, demonstracije naprednih građana protiv politike tadašnjeg režima, djelovanje na podizanju klasne svijesti radnika, masovni prosvjetno-politički rad u Mostaru – sve je ovo učinjeno samo u mjeri da bi se mogla izdvojiti markantna ličnost doktora Safeta Mujića kao savremenika tih događaja i, posebno, istaknutog aktera u nekim od njih.

Bilo je potrebno dosta truda da se dâ što autentičnija slika onog vremena, pa je to, uvjeren sam, i postignuto. Bilo je mnogo teškoća da bi se u tome uspjelo, jer se zna da su dokumenti koji su dosta toga zabilježili ipak oskudni. Tragalo se za njima i kazivanjima još živih suboraca i prijatelja Safetovih.

Ratni događaji: složenost ratnih prilika u Hercegovini, Safetova lična drama 1941. godine, njegova čvrstina partizanskog opredjeljenja i pogibija u surovim uslovima borbe, dati su snažno i upečatljivo. Čitalac će kroz sve ovo sagledati lik junaka Safeta Mujića. Netaće dileme kod čitalaca šta je uticalo na Safeta Mujića da pođe ovakvim životnim putem, kad se zna da je on ponikao u jednom gradu u kojem su revolucionarne tradicije i slobodarski duh bili tako snažni. Napredni radnički pokret inspirisao je i nadahnjivao mladog studenta, kasnije ljekara Safeta Mujića zbog plemenitosti usadene u njegovu dušu u jednoj patrijarhalnoj porodici kakva je bila njegova, u kojoj se riječ 'siromaštvo' izgovarala sa dubokim saosjećanjem i spremnošću da se pomogne. U vrijeme sve većeg osiromašenja radnih ljudi on je usvojio komunističku ideologiju i pristupio revolucionarnom pokretu, videći u ostvarenju njegovih krajnjih ciljeva viziju jednog humanog društva i socijalne pravde...

Neka ovo djelo bude pisani spomenik jednom divnom, hrabrom čovjeku, koga je svak poštovao i volio. Neka njegov životni put nadahnjuje mlade pa i druge kao primjer kako se plemeniti poziv ljekara sa uzvišenom etikom stavlja u službu naroda.

Dr Safet Mujić je taj spomen zaslužio pred historijom.

DJEČAK PLEMENITA SRCA

Nije bio slikar, ni pjesnik, ni kompozitor, ni kipar da bi ga ljudi po njegovom stvaralaštvu, po njegovim umjetničkim djelima pamtili. Bio je ljekar. Prirodan, pun humanosti, neumoran, susretljiv, izuzetan optimist. Takav je bio dr Safet Mujić, koji je svojom revolucionarnošću, opredijeljenošću za života stvorio djelo po kojem je ostao nezaboravan. Utkao je sebe cijelim svojim bićem u revoluciju, kojoj je darivao sve, pa i svoj život. Stizao je na sve strane. Nije slučajno što su ga zvali »sirotinjski doktor«. Liječio je narod, borce. Njegova riječ ma gdje da ju je izgovarao, bila je uvjerljiva, snažna, pokretačka, mobilizatorska, nadahnjivala je ljudskošću.

Rodio se 23. marta 1908. Nije bio prvo dijete roditelja imama Ibrahima i majke Saime. U toj uglednoj porodici bilo je petero djece. Sinovi: Muhamed, Safet i Ahmet i kćeri: Aiša i Derva.

Još u djetinjstvu Safet se razlikovao od većine svojih vršnjaka po bistrini, oštroumnosti, radinosti i spremnosti da pomogne drugima. Dječak vrlo plemenita srca, za vrijeme školovanja pomagao je svojim drugovima. Mada i sam nije imao dovoljno, siromašnije od sebe je uvijek pomagao dajući im sveske, olovke i knjige.

Odgajao se u porodici u kojoj ničeg nije bilo u izobilju, osim sloge. Teške materijalne prilike tog vremena odražavale su se i na njegovu, kao i na mnoge hercegovačke porodice. Za djetinjstva je preživio prvi svjetski rat. Po završenoj osnovnoj školi i nižoj gimnaziji krenuo je u Veliku gimnaziju. U tadašnjem Mostaru, koji je 1921. godine imao oko 16.000 stanovnika, školovanje su nastavljala djeca uglavnom imućnijih roditelja. No, iako u teškim materijalnim prilikama, kakve su bile poslije agrarne reforme, Ibrahim Mujić je bio veoma odlučan. Najstarijeg sina, Muhameda, poslao je na školovanje čak u Beč, gdje je završio akademiju, poslije koje je, kao bankarski činov-

nik, radio u Gostivaru, Prištini, Kosovskoj Mitrovici, a kasnije bio direktor »Ibar-Banke« Skoplje. U porodici s takvom orijentacijom Safet je još kao gimnazijalac razmišljao o studijama u jednom od naših tadašnjih univerzitetskih centara.

Posla malo, zarade nikakve. Stotine golih i gladnih seljaka uzaludno je dolazilo u Mostar i tražilo bilo kakvo zaposlenje, da bi se prehranili. Poslije 1921. godine položaj radnika je osjetno pogoršan. Poslodavci su iskoristili zabranu radničkih organizacija, oborili nadnice i produžili radno vrijeme. Prehrambeni proizvodi su poskupili.

Gimnazijski dani Safeta Mujića predstavljaju, kako su to neki hroničari zabilježili, period njegovog intenzivnog rada. To je vrijeme u kome se on dokazuje kao radnik, primjeren učenik, kao sportaš, talentovani šahista. Poslije naučenog školskog gradiva, u čemu je bio temeljan i redovan prihvaćao se učenja stranih jezika. Još kao srednjoškolac dobro se služio njemačkim i francuskim jezikom, a učio je arapski, kasnije i ruski jezik.

Slobodno vrijeme provodio je najviše na Savatu, omiljenom kupalištu na Radobolji. Tu se okupljalo njegovo društvo. Tu su oni učili, igrali šah ili se kupali u viru male rijeke, koja je život značila za brojne voćnjake i bašče od njenog izvora do ušća.

Drevnoj igri na 64 polja Safet je sa svojim društvom posvećivao mnogo vremena, posebno preko ljeta. Igrao je šah, pratio stručnu literaturu, mada je bila skromna i rijetka, nastojeći da što više ude u tajne ove igre, da što uspješnije rješava šahovske probleme. Organizovali su međusobne turnire, a Safet je, kao najbolji pojedinac, predstavljao svoje drugove na simultankama prilikom gostovanja šahovskih majstora u njihovom gradu. Bio je kao šahista ponos i svojih drugova, a i škole, u kojoj su sa oduševljenjem prepričavani njegovi uspješni nastupi.

Safet Mujić, snimak iz gimnazijskih dana

Nastava ga je uvijek plijenila. Bio je izuzetno pažljiv. Profesori su se prosto čudili na koji način bi Safet proširivao znanje mimo onoga što su oni u svojim predavanjima izlagali. Znali su ga za vrijeme predavanja uključivati u raspravu. Ponekada je saopštavao naslove knjiga kojima se služio za pripremanje, zbog čega su profesori često isticali njegov primjer, da bi ga i drugi u tome slijedili. Ali, malo ko je iz njegove generacije toliko mnogo čitao kao on, a uz to još i izvanredno pamtio i ispoljavao sposobnost prenošenja usvojenih saznanja.

Izvan škole, u šarolikom i raznovrsnom dačkom životu, Safet je bio veoma aktivan. Volio je fudbal, planinarstvo i trezvenu mladež. On pripada generaciji koja je 1926. godine prva zaigrala košarku u ovom gradu. Učenik Milenko Radosavljević, čiji je otac dr Paja Radosavljević bio profesor na Njujorškom univerzitetu, došao je pred završetak gimnazije u Mostar. Nije bio u istom razredu sa Safetom, ali igru koju je donio sa sobom okupila je maturante Mostarske gimnazije. U školskom dvorištu napravljeno je košarkaško igralište, postavljeni su koševi i ta generacija, na iznenađenje mnogih, igrala je zahvaljujući »Amerikancu« (kako su zvali Radosavljevića) igru koju niko nije razumijevao osim samih aktera. Košarka je plijenila mladiće i, vjerovatno, da su postojali uslovi, brzo bi i još masovnije osvojila omladinu.

Kada je (1926) završio gimnaziju, Safet je vjerovao da će mu se ispuniti želja, da će studirati medicinu.

Prije nego što je pristupio maturi Mujić je sa svojim drugovima prepričavao tešku tragediju koja je zadesila mostarske rudare. Duboko pod zemljom za vrijeme kopanja uglja, 15. aprila 1926, zatrpano je 11 rudara. Od njih su samo dvojica spasena. Nakon mjesec dana žrtve su izvađene ispod naslaga uglja. Organizovan je 19. maja veliki pogreb. Grad obavijen u crno. Na Radničkom domu istaknute crne zastave. Sprovod je organizovala KPJ, tako da je predstavljao vid demonstracija protiv loših uslova rada na rudniku i teških prilika života.

Sve je to ostavilo traga na mostarske maturante Gimnazije, među kojima je bio i Mujić. To ga je, u želji da pomaže ljudima, još više nagonilo da istraje u svojoj namjeri da ode na studij medicine.

- Imenjače, ti ostaješ kod odluke da studiraš medicinu? - pitao ga je Safet Burina.

- To sam odlučio i ostajem dosljedan. Gdje ćeš ti. . . ?
- uzvratilo je Safet.

Maturanti mostarske gimnazije 1925/26. U sredini prvog reda sjedi dr Safet Mujić

– Za mene drugog izbora osim književnosti nema – odgovorio je Burina, kasniji književnik.

Posebno se obradovao kada je doznao da će i njegov školski drug, nešto stariji, Danilo Vukajlović nastaviti studije u Beogradu, na Filozofskom fakultetu. Njih dvojica su često raspravljala o književnosti, poslije pročitanih domaćih i stranih djela, pa su jedan drugog prosto nagovili da čitaju i neke knjige na francuskom i njemačkom jeziku.

U BEOGRAD NA STUDIJ MEDICINE

U predvečerje tople julske noći na Rondou, omiljenom sastajalištu, Mostaraca, susreli su se drugovi iz gimnazijskog razreda u kojem su zajedno proveli četiri godine. Za svakog se znalo gdje će nastaviti studij, kao i za one koji zbog materijalnih teškoća nisu u mogućnosti da krenu na dalje školovanje.

– Najsretniji bih bio, Safete, kada bismo svi zajednički krenuli u Beograd. To je, svakako, nemoguće, pa je veliko pitanje kada ćemo se ponovo naći na okupu – govorio je Danilo Vukajlović.

– Svi nećemo biti na okupu, ali se nadam da našim odlaskom u Beograd nećemo prekinuti veze – dodao je

– Neko u Beograd, neko u Beč, u Zagreb, u Prag, ali ćemo se bar preko ljeta nalaziti ponovo u Mostaru – izrazio se mudro Kamilo Rudeš.

U jesen 1926. Safet Mujić odlazi na studij medicine u Beograd. Žalio je za mnogim drugovima koji nisu mogli nastaviti školovanje, ali im nije mogao pomoći. Divio se hrabrosti svoga oca, koji ga šalje u metropolu na studije, jer je znao da njegovi koji su ostali kod kuće nemaju ničeg u izobilju, da će se morati mnogo čega odricati kako bi njemu odvajali za školovanje. To mu je ulijevalo još veću energiju i ljubav za poslom, kako bi po dolasku na ferije pokazao indeks sa položenim ispitima.

U novoj sredini Safet je stekao brojne prijatelje, mada je želio i nastojao da svaki trenutak iskoristi za učenje kako bi na vrijeme davao ispite. Studenti iz raznih krajeva naše zemlje postajali su njegovi prisni i dobri drugovi.

Brzo se prilagodio novim uslovima života. Prisustvovala je raznim predavanjima, sastancima, kružocima, a uvijek je nalazio vremena da posjećuje kulturne i sportske priredbe. Upijao je nova znanja, širio krug poznanika. Kada bi mu se ukazala prilika da doputuje u svoj rodni grad, rado je prepričavao sve ono što je doživljavao i naučio u Beogradu. Znao je da lijepo priča, da zainteresuje ljude, koji bi ga s pažnjom slušali.

Među studentima otkrio je istinske borce za novo uređenje, upoznao je mlade ljude, aktivne u političkom životu. S takvim drugovima i sam se uključivao u brojne akcije, pa i u demonstracije. Bio je očevidac brutalnog obračunavanja policije i žandarmerije kralja Aleksandra Karađorđevića sa naprednim snagama u zemlji. I mnogi studenti su odvedeni u zatvore i logore. Politički život na Beogradskom univerzitetu 1928. i 1929. godine bio je paralisiran. No, i pored velikih gubitaka progresivne studentske omladine, politički život je ipak obnovljen. U tim teškim danima Safet se skoro nikako nije susretao sa Danilom Vukajlovićem. Mada nikada do tada nisu otvoreno jedan drugom govorili o svom opredjeljenju, Safet je bio duboko uvjeren da bi s Danilom mogao otvoreno razgovarati o nepravdi, proganjanjima i zlostavljanju ljudi.

Po dolasku u Mostar Safet Mujić je pričao svojim ukućanima o terorizmu, rasturanju letaka, održavanju zborova i pisanju parola protiv diktature. Otac ga je s velikom pažnjom slušao, ali ga je prekinuo riječima:

– Mlad si ti još i okani se toga!

Brižljivi otac plašio se za sudbinu sina u dalekom svijetu, mada je i sam osjećao nepravdu koja je vladala.

– Nisam, babo, ja uključen u to. Samo sam jednom, kada su mi tražili, dao pomoć – odgovorio je Safet.

– Pomozi kad god možeš, to sam i ja čitavog života činio, ali ne govori svoje ime. Jer, pomoć nije pomoć ako se kaže ko ju je dao – savjetovao ga je otac u namjeri da se njegov sin kojim slučajem ne bi našao na kakvom spisku davalaca pomoći i pao u ruke policije.

Dok su se, poslije 6. januara 1929, punile robijašnice u Sremskoj Mitrovici, Lepoglavi, Mariboru, Požarevcu i drugim mjestima, gdje je sudbina zatvorenika bila u rukama stražara i upravnika tamnica, studenti su se ponovo okupljali u borbene redove. Njihov borbeni duh nisu pokolebali hapšenja i ubistva. Safet Mujić, iako tada nije bio organizovan u KPJ, žalio je drugove sa fakulteta, radnike i proletere iz cijele zemlje koji su bili izloženi teroru. Učio je, polagao ispite, ali o tim hapšenjima i zlostavljanjima nije prestajao razmišljati.

Antikomunistička kampanja, vođena u cijeloj zemlji, zahvatila je i Bosnu i Hercegovinu. Cilj joj je bio uništenje organizacija KPJ. Načini i metodi likvidacije komunista nisu birani. I mostarska policija sačinila je spisak komunista u gradu. Na prvom mjestu, na čelu te liste, nalazilo se ime Gojka Vukovića, uz koje je stajala opaska podvučena crvenom olovkom: »Vođa je komunista u Mostaru«.

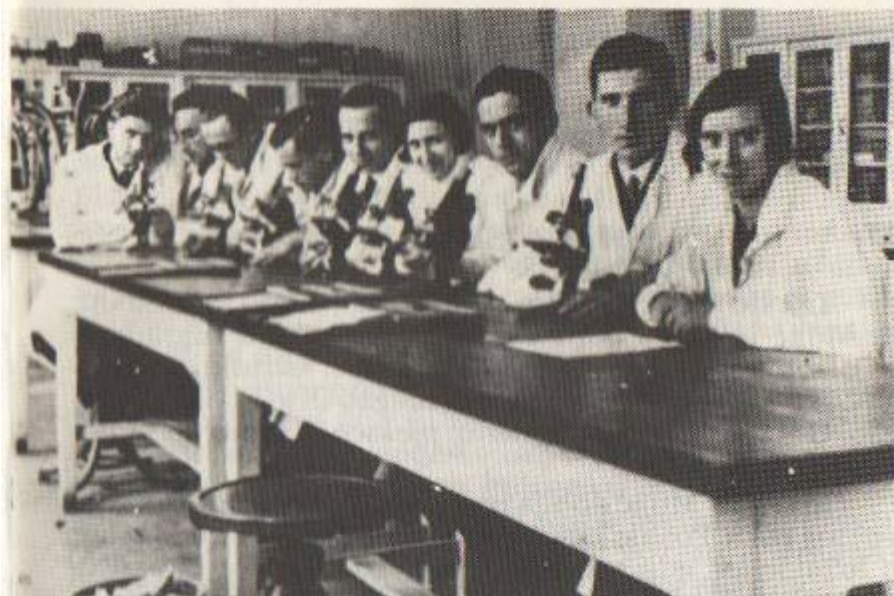
U Beogradu je Safet čuo da je Gojko Vuković, kojeg je poznao kao radničkog tribuna, pao u zatvor. U mostarskom zatvoru vladala je atmosfera užasa. Preko 70 ljudi bilo je izloženo svirepoj torturi policajaca. Od posljedica batinanja umro je Uglješa Janjić, bankarski činovnik, komunist. Istraga je trajala nekoliko mjeseci. Vukovića su tukli i zlostavljali. Za to vrijeme saslušan je preko trideset puta. U maju 1930. Gojko Vuković je sproveden iz Mostara u Beograd radi suđenja. Glavni pretres je počeo pred Beogradskim sudom za zaštitu države 11. juna 1930.

Suđenje je trajalo punih sedam dana. Prvooptuženi je bio Gojko Vuković, pored kojeg je bilo još 11 mostarskih komunista.

Mada je želio prisustvovati tom suđenju svojih sugrađana, Safetu Mujiću to nije bilo moguće. Znao je da policija motri na sve strane, a posebno na ljude iz njihovog grada. Ali, o tom suđenju znao je mnoge detalje, koje je kasnije prepričavao u svom gradu. Govorio je da je predsjedavajući, pošto je pročitana optužnica na preko trideset stranica, pitao Vukovića:

– Jeste li razumjeli optužnicu?

– Jesam – odgovorio je Vuković.

Safet Mujić kao student, prvi u redu s lijeva

- Jeste li krivi? – pitao je predsjedavajući.
- Nisam kriv. Ništa nije tačno!

Gojkova odbrana nije bila samo vješta i uvjerljiva nego je i direktno optuživala policiju i njene metode. Ispoljio je odvažnost, hrabrost, a iznad svega svoju političku opredijeljenost, pričao je Safet svojim drugovima po dolasku u Mostar.

Presuda je izrečena 21. juna 1930. Od 12 komunista 10 je osuđeno: Gojko Vuković (na tri godine robije i 5 godina gubitka časnih prava) i njegovi drugovi Rade Bitanga, Anđelko Guvati, Mehmed Bilalović, Nikola Abramović, Pero Pavlović, Ljubo Ajvaz, Muhamed Mičijević, Nijaz Sarić i Ibrahim Lakišić.

Poslije završenih studija 1932. godine dr Safet Mujić se vraća u rodni grad. Nije prihvatio nijednu od brojnih, čak i laskavih ponuda, da ide za ljekara u druga mjesta. Želio je da pomogne svojim sugrađanima, među kojima se najprijetnije osjećao. U svom gradu bio je za svakoga samo dragi Safet. Radio je neumorno. Želio se stručno usavršavati kao ljekar. Nije trčao za novcem. Nastojao je da pomogne svakome. Neki, koji ga nisu dovoljno poznavali, ustručavali su se da ga pozovu. Rezonovali su: »Doktor je to, ko će mu platiti uslugu«. Safet je upravo najviše pomagao takvima, nemoćnima i bez sredstava. Ljutio se

na svoje prijatelje ako ga ne bi pozvali da posjeti siromašnog bolesnika. Znao je planuti na svoje drugove:

– Stidite se! Nisam studirao medicinu za sebe. Sve što sam naučio, to je za narod – govorio je dr Mujić.

»SIROTINJSKA MAJKA«

Tek što je počeo raditi u Mostaru, još kao sekundant, dr Mujić je sticao popularnost među svojim sugrađanima. Dobio je i jedno neuobičajeno ime: »sirotinjska majka«. Brinuo je o siromašnim, pomagao ih je koliko je mogao. Odlazio je po nevremenu, pješaćeci, samo da bi pomogao ljudima.

Ubrzo dr Mujić dobija poziv za odlazak na odsluženje vojnog roka. Poslije kraće vojne obuke vraća se u Mostar, u Južni logor, gdje radi kao ljekar. To njegovo vojničovanje trajalo je od 20. aprila 1932. do 20. januara 1933. Za to vrijeme, kada bi izlazio u grad, nalazio se sa svojim drugovima i prijateljima. Njegov starješina Našid Kapidžić imao je puno razumijevanja za dra Mujića kada bi ga prijatelji pozvali da posjeti nekog bolesnika.

Po odsluženju vojnog roka ponovo je u mostarskoj bolnici. To je period njegovog intezivnog stručnog rada, kojim je nastojao da sve ono što je učio za vrijeme studija pretoči u korisnu praksu. Nije mu bilo lako. Trebalo je uporedo s poslom pripremati državni ispit, a kao mladog čovjeka privlačile su ga zabave, vukla želja za učenjem stranih jezika. Brinuo je o bolesnicima, poslije čega bi se prihvaćao stručne i druge literature.

Omiljenog i sve polularnijeg doktora, čija je pojava plijenila, a pogled izražavao prijateljstvo i toplinu, pozivali su ljudi iz bolnice, sa ulice, iz kuće, iz hotela, sa utakmica da im priskoči u pomoć.

Po isteku slobodnog vremena, koje je najčešće i najradije dr Mujić provodio među fudbalerima »Veleža«, krenuo je jedne septembarske večeri u bolnicu. Tako je on navikao. Svaku večer obilazio je bolesnike, da vidi njihovo zdravstveno stanje, da priupita i provjeri da li se postupalo sa pacijentima onako kako je to on odredio.

Te večeri je na bolničkoj kapiji zatekao nejaku, mršavu djevojčicu. Plakala je. Kada je bolnički vratar, ne primijetivši dra Mujića, zagalamio na djevojčicu, iznenada se pojavio plemeniti čovjek i ljekar. Prišao je djevojčici i pitao je blago, roditeljski, zašto plače.

– Majka mi je teško bolesna. Tražim doktora. Niko neće da dođe. Stanujemo daleko, u Bjelušinama – kroz plač je govorila djevojčica.

Bez oklijevanja dr Mujić je uzeo djevojčicu za ruku i pšao njenoj kući. Rekao joj je da je on ljekar i da će pomoći njenoj majci. Stigli su u Bjelušine. Ušavši u malu, trošnu kuću, kakvih je u to vrijeme bilo najviše u tom naselju, doktor Mujić je bacio pogled na ženu koja je ležala na podu, prekrivena starim jorganom. Pregledao ju je. Zaključio je da joj je potrebna hitna hirurška intervencija.

– Mora u bolnicu – rekao je dr Mujić.

– Kako ću je prenijeti? Ovdje ne može doći fijaker – jadao se rudar za čiju su ženu bili dragocjeni trenuci.

– Mi ćemo je prenijeti – odgovorio je ljekar.

Njih dvojica snijeli su bolesnicu do Peškine kuće, gdje je došao fijaker, a ljekar je platio prevoz do bolnice.

Po dolasku u bolnicu dr Mujić pozvao je dežurno osoblje i odmah pristupio operaciji. Uspio je. Brinuo je o ženi koja je kod kuće ostavila četvero djece.

Kada je, poslije par dana, njen muž došao u posjetu i vidio da mu se žena oporavila, da je bolje, pitao je doktora:

– Kako ću Vam ovo platiti? Ja sam rudar ...

– Šta ćeš platiti? Sve je plaćeno samo neka je ona ostala u životu, neka je izliječena. Bogati će ovo platiti za tvoju porodicu – odgovorio je dr Mujić, udarajući blago rukom po ramenu rudara.

Već sutradan rudar je pričao svojim drugovima kako je prema njemu i njegovoj ženi postupio dr Mujić. Njegovi drugovi su znali, svi do jednoga, tog plemenitog ljekara i čovjeka. O humanim djelima mladog doktora Mujića pričalo se, u to vrijeme, u svakoj prilici. Svojim radom, ponašanjem i zalaganjem izborio se ne samo za svoj ugled već i za ugled svojih kolega iz bolnice. Otuda su mu ljudi vjerovali, slušali njegove savjete, poštovali svaku njegovu riječ.

Čitavo vrijeme od povratka sa studija do okupacije zemlje njegov boravak u Mostaru bio je ispunjen političkom aktivnošću. Svojim znanjem, humanošću i drugim kvalitetima razlikovao se od mnogih svojih vršnjaka i predstavljao je markantnu figuru u političkom životu predratnog Mostara. Osvajao je svojom pojavom i svojom rječju i intelektualce i radnike i omladinu i sportaše. Okupljao je, zajedno sa svojim drugovima, progresivne snage grada u jedinstven pokret. Komisija za polaganje državnog stručnog ispita u Zagrebu registrovala je 27. jula

1936. da je dr Mujić položio s odličnim uspjehom državni ispit. Specijalizirao je ginekologiju 1938. godine, kada je izvjesno vrijeme proveo na klinici u Zagrebu. Kada je njegov brat Ahmet, najmlađi član porodice, izrazio želju da se školuje u srednjoj tehničkoj školi u Sarajevu, Safet se obradovao i obećao da će mu on slati novac za izdržavanje, što je i činio. Dr Mujić nije samo tako pomagao rodbini već i svojim prijateljima, poznanicima, posebno onima koji su pošli njegovom životnom stazom.

Od 1936. godine, dvije godine ranije nego što je primljen za člana KPJ, dr Mujić je aktivno radio u Muslimanskoj narodnoj biblioteci. Pred sam rat u Upravnom odboru Biblioteke nalazili su se: inž. Fazlija Alikalfić, dr Safet Mujić, Ismet Terzimehić, sudija; Ismet Milavić, sudija; Džemšo Šarić, profesor; Džemal Alikalfić, radnik; Salem Čerić, službenik; Muhamed A. Grebo, pravnik; Šefkija Pužić, student; Ejub Fazlinović, tehničar; Smajo Brkić, službenik; Hasan Mrkonjić, učitelj; Džemal Demirović, učitelj; Šefika Resulbegović, domaćica; Nazika Mrgan, tehničar; Naza Mrkonjić, domaćica; Salko Gozo, radnik, i drugi. Članstvo Biblioteke sačinjavali su intelektualci, studenti, đaci, radnici, zanatlije, trgovci, a među njima su se pored Muslimana nalazili i Srbi i Hrvati. Mnogi su intenzivno saradivali sa upravnim odborom Biblioteke, kao što su profesori Dušan Mućibabić, Danilo Vukajlović, Mara Zuber, Dragica Krnić, Husref Krpo, Husnija Kurt, inženjeri Josip Loose i Čedo Miličević i doktori Zvonko Marić, Vjekoslav Slović, Ivica Milaković i drugi.

Aktivnost Biblioteke, koja je stalno proširivala svoju djelatnost i iznalazila nove metode i sadržaje okupljanja omladine, uvijek je predstavljala smetnju predstavnicima vlasti.

Revolucionarni radnički pokret u Mostaru, koji su uzdrmala dva velika policijska hapšenja komunista 1929. i 1932, počeo se oporavljati 1935 – 1936. godine. Tradicija revolucionarnog pokreta bila je snažna. Povratkom komunista sa robije 1932. i 1933. formiran je Mjesni komitet KPJ za Mostar, koji je djelovao u dubokoj ilegalnosti. Na obnovi partijske organizacije radili su Savo Medan, stolarski radnik, Karlo Batko, Rudolf Hrozniček, Mustafa Bjelavac, Muhamed Mičijević. U to vrijeme još nije bio u potpunosti shvaćen značaj Partije u masovnim organizacijama, osim sindikata, a vladao je i strah i nepovjerenje. Naime, hapšenja prethodnih godina i odvođenje komunista na robiju učinili su svoje, ali i u dubokoj ilegalnosti

malobrojni, članovi Partije su djelovali u svojoj sredini, radeći individualno i okupljajući mlade, od kojih su regrutovali najsposobnije. Svoju aktivnost mladi kadrovi ispoljavali su kroz djelatnost sindikata.

Poslije sedam godina provedenih na robiji u Mostar se 1936. vratio Mujo Pašić, metalski radnik. Bio je to komunist temperamentan, neobično radin i živ. Na robiji je Pašić mnogo naučio i osjetio još veću potrebu i žeđ za obrazovanjem. Njega je živo zainteresovala marksistička teorija, a i kultura uopšte. Za razliku od Pašića, čovjeka akcije i punog revolucionarnog nemira, sa robije je došao Rudolf Hrozniček, metalski radnik, tih, ali sa istom željom za obrazovanje i dosta solidnim i širokim znanjem i kulturom. Hrozniček je bio sklon poučavanju i vaspitavanju drugih, a iz njega je zračila neka moralna čvrstina, koja je plijenila ljude i prosto ih tjerala da mu se povjere i potuže na nepravdu. Kao nepokolebljiv komunist djelovao je sa marksističkih pozicija, veoma umješno, objašnjavajući svojim sagovornicima sve ono što su ga oni pitali. Govorio je tiho, ali tako rječito i bogato da je pljenio ljude. Mujo Pašić, Rudolf Hrozniček, dr Safet Mujić, omljeni čovjek u široj javnosti Mostara, kao i Sava Medan doprinijeli su da Partija oživi svoj rad, orijentišući se uz konspirativnost, na masovan rad. To je vrijeme kada se osjećao organizovaniji i dinamičniji život u radničkom pokretu Mostara.

Dugo su dr Mujić, Karlo Batko i Mustafa Bjelavac sa svojim drugovima razrađivali ideju kako da KPJ bude elastična i prisutna svugdje gdje treba pridobijati ljude za svoje ideje, onako kako je to predlagao njen generalni sekretar drug Tito. U mostarskim prilikama KPJ je imala brojne simpatizere, koji su se nalazili u Tvornici duhana, u Rudniku uglja, na željeznici, u Platnari, u nadleštvima, u školama, u sportskim društvima. Upravo iz redova tih naprednih radnika, službenika, intelektualaca, đaka i studenata, koji su svojim radom i učešćem u raznovrsnim aktivnostima ispoljavali svoju pripadnost snagama progresa, Partija je odabirala svoje buduće članove i tako brojno jačala. Svaki novi član predstavljao je novu snagu. Nije se išlo u širinu, niti je bio cilj da se snaga organizacije mjeri isključivo brojem članova. Provjeravana je spremnost i odanost pojedinaca na konkretnim zadacima, tako da su u članstvo KPJ, uz krajnju budnost, primljeni najaktivniji. Učešćem u političkom radu pojedini građani su potvrđivali svoju idejnu opredijeljenost i političku zrelost, ali kako su to uslovi diktirali, svi nisu postajali čla-

*Sa plaže na Neretvi – ispod Starog mosta 1938. godine. U sredini
sjedi dr Safet Mujić*

novi KPJ, već samo oni koji su se angažovali na realizaciji njenih ideja, koji su nosili akcije na svojim plećima, bili hrabri, odvažni i istrajni.

Među intelektualcima se svojim radom posebno isticao dr Mujić. On je na svom radnom mjestu, kao i u svakoj drugoj prilici, najneposrednije dokazivao da je borac za životne interese obespravljenih društvenih slojeva. Neki su se iznenadili kada je potekla ideja da bude primljen u KPJ. Vjerovali su da je dr Mujić, kakvog su ga poznavali, još odranije u članstvu KPJ. Sa nekim naprednim radnicima dr Mujić je primljen u KPJ 1938. godine.

Partijske čelije u to vrijeme, kako je nalagao konspirativni rad i djelovanje KPJ, nisu imale više članstva, već su djelovale i izvršavale zadatke sa dva–tri člana. Tako se dr Mujić našao na partijskom radu sa Džemalom Alikalfićem, radnikom i članom KPJ od 1936. Njihov zadatak je bio da djeluju među intelektualcima, a posebno u Muslimanskoj narodnoj biblioteci, u kojoj je poslije vanredne skupštine 1938. došlo do stvaranja uslova za uspješnije realizovanje programa i zadataka KPJ. Do tada su na rad Biblioteke imali snažan uticaj pojedinci iz »Gajreta«, koji su bili režimski orijentisani i naturalni kompromisan rad Biblioteke sa režimom. Zadatak je bio da se spriječi njihovo djelovanje, da se čitaonica u Biblioteci snabdije naprednom literaturom, omasovi broj čitalaca, kao i drugih oblika okupljanja članstva kroz dramsku sekciju i druge vidove djelatnosti.

Sve te zadatke uspješno su realizovali zaduženi članovi KPJ za rad u Biblioteci, a linija Partije koju su sprovodili naišla je na podršku većine članstva.

Zahvaljujući intenzivnom djelovanju i radu članova KPJ u Muslimanskoj narodnoj biblioteci i u širim građanskim i intelektualnim sredinama 1940. godine formirana je čelija KPJ, koju su sačinjavali: Džemal Alikalfić, sekretar, inž. Čedo Miličević, dr Safet Mujić i Dušan Mučibabić, profesor.

Dr Mujić isticao se posebno u radu sa kandidatima za članstvo Partije, kojima je veoma uspješno objašnjavao i prenosio osnovne pojmove i stavove marksizma. Tako je predvodio grupu kojoj je predavao o dijalektičkom materijalizmu, a u toj grupi su se još nalazili profesor Dušan Mučibabić i inž. Čedo Miličević. Posebne rezultate postizao je u individualnom radu, u čemu je bio izuzetno vrijedan i primjeren.

Kao istaknuti predavač dr Mujić je od 1934. godine pa do ratnih dana držao predavanja, kojima je znalo pri-

sustvovati i po stotinu radnika. Ponekad bi predavanja bila o zdravstvu i zdravstvenom prosvjećivanju, ali je i tada dr Mujić govorio o socijalnim prilikama, položaju radnika i nevoljama, tegobama ugnjetenih i potlačenih.

U vrijeme formiranja Pokrajinskog komiteta KPJ za Bosnu i Hercegovinu dolazi do uspješnijeg povezivanja organizacija, naročito u gradovima, kao i formiranja novih organizacija, gdje su za to postojali uslovi. Jednom prilikom Džemal Bijedić, revolucionar i državnik, iznoseći svoje sjećanje je rekao:

»Nesumnjivo je da je formiranje Oblasnog komiteta KPJ za Hercegovinu odigralo značajnu ulogu za razvitak i aktivnost i mostarske organizacije. Upravo u tom periodu, kada je, koncem 1938. godine, mostarska organizacija samostalno istupila na skupštinskim izborima. Iako tada, još uvijek nedovoljno organizovana, ona je veoma očigledno pokazivala svoju snagu samom činjenicom da je na pomenutim izborima dobila 473 glasa. Ovaj uspjeh je u toliko veći kada se zna da su to bili nedemokratski izbori i da su održani u uslovima javnog glasanja«.

Nosilac liste Stranke radnog naroda bio je stari robijaš i komunista Rade Bitanga, tipografski radnik, koji je neposredno pred rat, zajedno sa 17 komunista Mostara, uhapšen, odveden u logor Lepoglavu, gdje je 1941. pogubljen od ustaša.

ČLAN OBLASNOG KOMITETA KPJ ZA HERCEGOVINU

Oblasni komitet KPJ za Hercegovinu formiran je 1939, a popunjen 1940. godine. Njegov sastav je bio: Mustafa Pašić, sekretar, Rudolf Hrozniček, radnik, dr Safet Mujić, Karlo Batko, metalski radnik, Miro Popara, student prava, i Jusuf Čevro, krojački radnik.

U to vrijeme dolazi do obnavljanja i formiranja organizacija KPJ u Čapljini, Jablanici, Bileći, Trebinju, Stocu, Ljubuškom i Nevesinju.

Najprisniji drug dra Mujića bio je Mujo Pašić, koji mu je davao zadatke, ali istovremeno, ponekad i oštrim tonom, zahtijevao od njega da se nigdje i ni u jednoj prilici ne smije previše eksponirati, da ga policija ne bi proganjala zbog toga.

Pripadnici mostarske partijske organizacije, po povratku sa izdržanih kazni, navraćali su u bolnicu, gdje su se susretali sa doktorom Mujićem, kao što su to ponekad činili i članovi Oblasnog komiteta KPJ za Hercegovinu.

Dr Mujić ih je dočekivao i ispraćao kao bolesnike, a u ordinaciji je s njima razgovarao o zajedničkom – partijskom poslu.

Iako je bio veoma zabrinut za očevo zdravlje, dr Mujić je posebnu brigu vodio o svojim drugovima koji su po zadatku odlazili iz Mostara. Kada je vodio oboljelog oca u Zagreb, posebno se brinuo zbog odsustvovanja nekih drugova. Mislio je da će i sam duže boraviti u Zagrebu. Njegov otac, međutim, nije pristao na operaciju kako mu je savjetovano. Pitao je svog sina Safeta:

– Pošteno mi reci: da si ti u mojim godinama i sa ovom bolešću bi li pristao na operaciju?

– Ne bih! – odgovorio je sin gledajući oca, koji je samo takav odgovor priželjkivao.

– Neću onda ni ja! – odlučno će stari imam, zahtijevajući da ga sin vodi kući.

Izuzetna ljubav prema ocu prinudila je dra Mujića da najviše vremena provodi u roditeljskoj kući. Opaka bolest brzo je učinila svoje. Otac mu je umro. Dr Mujić je tada, na sahrani svoga oca, vidio koliko ima drugova i prijatelja u gradu. To mu je pomoglo da lakše podnese žalost, a i saznanje da mu je i najmlađi brat Ahmet završio školovanje nekako mu je olakšalo situaciju.

Za cijelo to vrijeme dr Mujić je brinuo o radu organizacije kojoj je pripadao i rukovodstva u čijem se sastavu nalazio. Znao je da je Mustafa Pašić otišao na sastanak u Sloveniju, ali gdje će se sastanak održati i šta će se na njemu raspravljati nije mu bilo poznato. Zato je s nestrpljenjem iščekivao povratak Pašića, tadašnjeg sekretara Pokrajinskog komiteta KPJ za Bosnu i Hercegovinu.

I jednog jutra doktor Mujić je ugledao Mustafu Pašića. Pošto su ušli u sobu i sjeli, Safet je pozvao sestru da donese kafu, a onda upita:

– Kada si stigao?

– Prije dva sata. Samo sam navratio kući i evo dođoh k tebi.

– Gdje si bio?

– U Sloveniji. Tamo, kako je zovu, pod Šmarnom gorom.

– Šta je bilo?

– Savjetovanje! O tome ću podnijeti izvještaj na sastanku koji ćemo večeras održati. Došao sam do tebe da se dogovorimo gdje ćemo se sastati.

– Najbolje je ovdje – odgovorio je dr Mujić.

Ko je sve prisustvovao sastanku nije zabilježeno, ali se ukućani prisjećaju da su im te večeri bili gosti: Miro 21

Na zabavi Muslimanske narodne biblioteke u Mostaru 10. februara 1940. godine, članovi dramske sekcije su izveli pozorišni komad »Sile« od Mile Dimićeve. Peti u drugom redu stoji dr Safet Mujić

Popara, Jusuf Čevro, Rudolf Hrozniček, Karlo Batko i još neki drugovi.

Sastanak je dugo trajao. Kada su se razilazili, jedan po jedan, izgledali su razdragano, veselo. Po tome se moglo zaključiti da je Mustafa Pašić donio nova prijatna saznanja. Miro Popara, koji je ostao da noći kod Safeta, na rastanku sa Mustafom Pašićem, rekao je:

– Sve će to doprinijeti konsolidaciji KPJ i uspješnije ćemo se boriti protiv provala!

Na Savjetovanju u Sloveniji je raspravljano o tadašnjem radu i djelovanju KPJ, posebno njenom konsolidovanju, i utvrđeni su zadaci za njeno organizaciono širenje i jačanje. Savjetovanje je pokazalo da je KPJ prebrodila brojne teškoće kroz koje je prolazila, da se učvrstila i osposobila za svoju ulogu u političkom životu zemlje. Zahvaljujući konsolidaciji svojih vlastitih redova, Partija je bila kadra ne samo da rukovodi borbom radničke klase nego i da utiče na cjelokupno zbivanje u zemlji.

Ujedno je to označavalo prevazilaženje sektaškog rada što je u ranijem periodu bilo karakteristično za neke gradske organizacije, pa i mostarsku.

Mustafa Pašić je tada prenio svojim drugovima direktivu o širem prijemu žena u Partiju i njihovom brzem osposobljavanju za rad u rukovodećim forumima. Dr Mujić je za realizaciju te ideje isticao značaj okupljanja žena u okviru Muslimanske narodne biblioteke i drugim društvima i organizacijama, koje su se afirmisale u okviru revolucionarnog pokreta. Upravo u toj sredini, a što je bio zadatak Partije, organizovani su brojni kursevi, koje su sa uspjehom završavali i muškarci i žene.

– Među predavačima se posebno isticao Safet. Sjećam se da smo u nekoliko navrata u našoj kući Ejub Fazlinović, ja i još neki drugovi sjedili na podu i po dva do tri sata slušali Safetova predavanja. Znao je lijepo pričati, pa je za njegova predavanja vladalo veliko interesovanje, svejedno što ih je održavao uz najveću konspirativnost – ističe Ahmet, mlađi brat doktora Mujića.

Ugled Muslimanske narodne biblioteke među naprednim intelektualcima i brojnim radnicima stalno je rastao. U okviru raznovrsnih sekcija držana su predavanja. To nisu bila samo stručna predavanja iz oblasti književnosti, folkloru i muzike, već predavanja kojima se podizao revolucionarni nivo okupljenih drugarica i drugova.

U okviru Biblioteke Dragica Krnić, koja je radila od 13. septembra 1939. u Državnoj realnoj gimnaziji u Mostaru kao profesor, zajedno sa profesorkom Marom Zuber i naprednim intelektualcima i nekim rukovodiocima iz radničkog pokreta, bila je posebno angažovana u radu sa ženskom omladinom. Ispoljila je izuzetan smisao za organizovanje priredbi putem kojih je sve uspješnije djelovala na omladinu. Vršila je izbor napredne avangardne poezije, odabirala dramske tekstove i uvježbavala programe. Uz to bila je najaktivnija žena u Mostaru u propagiranju lista za žene »Žena danas«, koji je izlazio u Beogradu.

Aktivnost Dragice Krnić nije ostala nezapažena od policije. Praćen je svaki njen korak, svaki njen susret sa osobama policiji sumnjivim, a za ovu profesoricu zatraženi su i podaci iz Bjeljine i Beograda. Druženje sa Safetom Krupićem, profesorom, stalni kontakti sa Safetom Mujićem policiji su bili izuzetno sumnjivi. Dok je policija znala da je Safet Krupić komunista, za doktora Mujića je čvrsto vjerovala da je jedan od organizatora komunističke djelatnosti među intelektualcima, ali ga uprkos svim nastojanjima i redovnom praćenju, ni u jednoj prilici nisu uhvatili »na djelu«.

Nekoliko mjeseci prije okupacije naše zemlje, 12. septembra 1940, policajci Pero Budak i Ivo Hočevar upali

su u kuću u kojoj je stanovala Dragica Krnić. Pretresli su stan, pažljivo zavirivali u svaki kutak, da bi na kraju sačinili zapisnik u kojem su konstantovali da su pronašli: »Politički vjesnik« od 1. kolovoza 1940, letak »Cijeloj Hrvatskoj javnosti«, potpisan »Prijatelji bivših dobrovoljaca Republike Španije – u Banovini Hrvatskoj« od 7. studenog 1939, letak »Protiv imperijalističkog rata« sa potpisom »Centralni komitet Saveza komunističke omladine Jugoslavije« i veći broj drugih letaka, glasila i publikacija što su predstavljali jeres za policiju. Policija je istoga dana uhapsila Dragicu Krnić.

Policajac Petar Budak, koji je saslušavao Dragicu Krnić, stavio joj je do znanja da je policiji poznat rad svakog pojedinca iz redova intelektualaca, mjesta gdje se oni okupljaju, dogovaraju i utiču na omladinu. Budak nije ni slutio da pred sobom ima hrabru i odvažnu ženu, koja je uspješno savladala lekciju o konspirativnom djelovanju. Osjetila je na čemu insistira policajac. Nastojao je da od profesorice Krnić dozna da je dr Mujić organizator poli-

Sa zabave Muslimanske narodne biblioteke u Mostaru marta 1941. godine. Na svojoj posljednjoj zabavi marta 1941. diletanti dramske sekcije Muslimanske narodne biblioteke izveli su pozorišni komad »Voda sa planine«. Desno uz kulisu »1941« stoji dr Safet Mujić

tičkog rada, da je on ta snaga koja djeluje sa pozicija KPJ u Muslimanskoj narodnoj biblioteci. Dragica Krnić je na pitanja policajca odgovorila:

– Ja sam jedino u mom užem društvu u Mostaru govorila o načelima ženskog prava i ženske ravnopravnosti. Meni je to društvo simpatično. Čula sam da je dr Mujić odličnih sposobnosti kao ljekar i socijalan čovjek, human, dobrog srca, čovjek koji ne naplaćuje od osoba siromašnog stanja, koje ne mogu da plate. Nisam primjetila da ispoljava komunistička načela.

Policajac je postavljao jedno za drugim pitanje kako bi dobio odgovor: ko rastura letke, ko je organizator komunističke aktivnosti, što se krije u pojedinim bilješkama profesorice, a iznad svega da što više iznudi odgovore o aktivnosti i radu Safeta Mujića.

– Član sam Muslimanske biblioteke. Često sam posjećivala Biblioteku, jer sam tamo odlazila radi lektire, čajanki, igranki, koje su se tamo održavale. Zatim tamo je dr Mujić držao predavanja o stručnim pitanjima – odgovorila je Dragica Krnić.

Policija je, zahvaljujući pronađenim materijalima, imala dosta kompromitirajućeg materijala, na osnovu koga je odmah pokrenula postupak zbog krivičnog djela po Zakonu o zaštiti javne bezbjednosti i poretka. Gimnazija je obaviještena od Okružnog suda da je profesorica Dragica Krnić zatvorena i da se od 14. 9. 1940. nalazi u njihovom zatvoru. Ova iskusna žena, koja je sa svojim drugovima navikla na teške uslove rada i života, nije se uplašila kada se našla u zatvorskoj ćeliji. I na ponovljenom saslušanju Dragica Krnić ostala je dosljedna sebi. Nije odala svoje drugove, nije priznala da je dr Mujić nosilac aktivnosti u Muslimanskoj narodnoj biblioteci, niti da je znala ko je sve od njenih drugova bio član KPJ.

Škola je prije sudskog rješenja donijela odluku da se Dragica Krnić, nastavnik Građanske škole u Mostaru na radu u Realnoj gimnaziji u Mostaru, otpušta iz službe. Samo dva dana kasnije, 25. 9. 1940, iz Okružnog suda u Mostaru uslijedilo je rješenje kojim se obustavlja krivični postupak protiv Dragice Krnić, jer je državni tužilac Suda za zaštitu države ustanovio da nema osnove za njeno krivično gonjenje. Ostavši bez posla, prinuđena je bila da napusti Mostar. Uz pomoć drugova zaposlila se u Beloj Crkvi, gdje se, poučena revolucionarnom borbom iz Mostara, uključila u ilegalni pokret u borbi protiv neprijatelja. 25

U UPRAVI RŠK »VELEŽ«

Dr Mujić je često pozivan na vojne vježbe. Na taj način je, uz sve ostalo, provjeravano njegovo držanje. Za vrijeme vojnih vježbi Mujić je svu pažnju posvećivao poslu koji bi mu bio povjeren, a samo u rijetkim prilikama dolazio je u kontakt sa ljudima za koje je znao da su opredjeljenja i ubjeđenja onakvih kakvim se i sam posvetio.

Izuzetna ljubav Safeta Mujića prema fudbalu, a posebno prema FK »Velež«, vezala ga je za rad u ovom klubu. On je svojom aktivnošću sa drugovima Savom Medanom, Karlom Batkom i starijim članovima KPJ doprinio da klub, koji je već gajio i njegovao revolucionarne tradicije, postane stjecište napredne omladine Mostara. Svojim primjerom među sportašima razvijao je ljubav prema narodu, zajedništvu, bratstvu i jedinstvu, patriotizmu i odanost radničkoj klasi i Partiji, koja je klub formirala.

Velika uloga dra Safeta Mujića, Ivana Džidića, radnika, i Džemala Alikalfića u »Veležu« bila je kada se obračunavalo sa ljudima koji su nastojali potpuno otupiti revolucionarnu oštricu. Tada je ponovo, 1934. godine, otvo-

Podmladak RŠK »Velež« iz Mostara sa članovima uprave 1936. godine. Prvi s lijeva dr Safet Mujić (trener podmlatka)

ren Radnički dom, koji je bio zatvoren pet godina ranije, poslije hapšenja grupe komunista na čelu sa Gojkom Vukovićem. U novootvorenom Radničkom domu u radničke sindikalne organizacije, koje su se tada ponovo formirale, stupaju mladi radnici, a koje su odgajali i vaspitavali komunisti, došlo je do procesa obnavljanja radničkih sindikata.

URŠK »Velež« pored komunista i drugih naprednih sindikalno organizovanih ljudi, koji su nastojali da se na mlade nogometaše utiče da spoznaju i klasne odnose u društvu, poštujući uslove mnogonacionalne sredine, drugi su bili suprotnog mišljenja, djelujući reakcionarno i ispoljavajući nacionalistička raspoloženja. Partija je preko svojih članova i simpatizera povelala odlučnu borbu za raskrinkavanje takvih elemenata, pa je došlo do vanredne skupštine »Veleža«, na kojoj je većina članstva istjerala iz kluba socijalpatriote, u stvari šoviniste, i izabrala novo rukovodstvo.

Kao član uprave, druželjubiv, komunikativan i taktičan, dr Mujić imao je snažan uticaj na igrače i članove uprave. On je uz pomoć članova KPJ i SKOJ uspio da razjasni nejasnoće i nesporazume, da otvoreno ukaže na neprijatelja radničke klase i njegove namjere. Svako razjedinjavanje, znali su dobro, samo je štetilo, te su se svim snagama zalagali za čvrsto jedinstvo i homogenost. Zato su na godišnjoj skupštini ustali u otvorenu borbu protiv neprijatelja, oportunističkih i razbijača jedinstva, koji su tom prilikom potpuno odbačeni tako da im više nije bilo mjesta u klubu.

Doktor Mujić je dosta uticao na vaspitavanje čitave generacije igrača »Veleža«, od kojih su mnogi, kao i on, položili živote u oslobodilačkom ratu.

Neki funkcioneri i fudbaleri »Veleža« u predratnom periodu zbog svog revolucionarnog djelovanja odvedeni su na robiju i u kazamatima i mučilištima ostavili svoje živote. Kao borci partizanskih jedinica ili kao logoraši i ilegalni radnici NOP živote je izgubilo 77 fudbalera i aktivnih članova ovog kluba, dok je devet igrača i funkcionera »Veleža« proglašeno narodnim herojima: Mladen Balorda Lobra, metalski radnik, Karlo Batko, metalski radnik, Adem Buć, geometar, Jusuf Čevro, krojački radnik i sekretar Mjesnog komiteta KPJ za Mostar, doktor Safet Mujić, Šefik Obad, đak Učiteljske škole, Ahmed Pintul, bravar, Hasan Zahirović Laca, nezaposleni radnik, i Mehmed Trbonja, obučarski radnik, jedini preživjeli heroj.

Sa biciklističke trke u Mostaru 1938. godine. Desno, prvi do bicikliste sa šeširo m dr Safet Mujić

Najintenzivnije političko djelovanje Mujić je ispoljio od 1938. godine. Tri godine pred rat bile su veoma intenzivne za mostarsku partijsku organizaciju, a posebno 1940. godina, koja će u istoriji Mostara ostati u pamćenju kao godina značajnih zbivanja. Rukovodstvo Mjesnog komiteta KPJ i Mjesnog komiteta SKOJ su obnovljena; u njih su ušli mladi i revolucionarniji kadrovi. Veliki uticaj u masama imala je KPJ, a posebno u društvima, klubovima, bibliotekama i na drugim mjestima gdje se okupljala omladina. To je godina u kojoj broj zaposlenih raste. Dok je 1937. godine Mjesni međustrukovni odbor u Mostaru imao 1270 evidentiranih članova radnika, u 1940. godini se taj broj popeo na 2100, bez grafičara i šegrta. Zanimljivo je da je u isto vrijeme »Velež« imao više od 3000 potpomažućih članova. U »Veležu« su nastojali da ničim ne dovedu u pitanje opstanak kluba, pa su vodili računa da ne daju povoda policiji za eventualnu odluku o zabrani njegova rada. U klubu se otvorenije djelovalo, posebno među fudbalerima, ali se nastojalo da se u Upravni odbor biraju ugledni građani iz redova radnika koji kod režima nisu bili kompromitovani. Za sve akcije koje je organizovao »Velež« vršene su temeljite pripreme. Dok je SKOJ organizovao nekoliko masovnih izleta s ciljem zbliza-

vanja radničke, srednjoškolske i seoske omladine, koji su predstavljali susrete drugarstva, dotle je »Velež« organizovao ljetovanje na Boračkom jezeru. Sve što je činjeno u tom pogledu okupljanja i vaspitavanja mladih u ovom društvu odvijalo se pod rukovodstvom KPJ i SKOJ.

Krajem juna 1940. u Mostaru je održana partijska konferencija, na kojoj je biran Mjesni komitet KPJ. Prisustvovalo je 15 drugova, među kojima su bili i članovi Oblasnog komiteta KPJ za Hercegovinu. Uz ostale prisustvovali su: Mujo Pašić, Rudolf Hrozniček, Miro Popara, Karlo Batko, Jusuf Čevro, dr Safet Mujić, Aziz Koluđer, Slavko Balać, Mustafa Bjelavac i Mahmud Đikić. Tada je za sekretara Mjesnog komiteta KPJ za Mostar izabran Jusuf Čevro.

Ozbiljna i realna ocjena stanja, kao i odmjerena kritika koja se čula na konferenciji, pomogla je organizaciji da se još uspješnije angažuje na izvršavanju najvažnijih zadataka, pa je i razumljivo da se KPJ poslije osjećala još snažnija i bila aktivnija na svim sektorima.

Ziva politička aktivnost dovela je do organizovanja demonstracija protiv skupoće 24. avgusta 1940. Na više mjesta u gradu govoreno je demonstrantima ne samo o skupoći već i o fašističkoj najezdi.

Mjesni komitet KPJ za Mostar zakazao je demonstracije 1. septembra, na godišnjicu napada Njemačke na Poljsku. Demonstracije su obrazložene situacijom u svijetu, ofanzivom fašizma i imperijalizma, kao i unutrašnjim problemima zemlje. Razumljivo da su demonstracije bile usmjerene protiv paktiranja sa fašizmom, slabih priprema za odbranu zemlje, politike građanskih partija, skupoće, smanjenja broja zaposlenih i teških uslova života.

Dogovoreno je da se demonstracije održe po završetku utakmice »Velež« – »Crna Gora« (»Budućnost«) iz Podgorice (Titograd). Jedna grupa demonstranata krenula je od Rondona preko Pijeska, Podhuma, Šemovca i Lučkog mosta, a druga sa Rondona, današnjom ulicom doktora Safeta Mujića u pravcu Carinskog mosta. Trebalo je da se sastanu na raskršću ulica kod firme »CEREALE«, a zatim da se svi demonstranti sliju na Musalu. Pripreme su dobro izvršene. Nosici akcija bili su članovi Partije i SKOJ. Na utakmici se okupio, za tadašnje prilike, rekordan broj gledalaca. Dvije momčadi, pozdravljene od gledalaca, manifestovale su staro prijateljstvo, bratstvo i jedinstvo Hercegovaca i Crnogoraca. Po završetku utakmice gledaoci su krenuli prema Rondou. Za kratko vrijeme 29

bilo ih je blizu 4000, u dvije kolone, jedna u pravcu Lučkog, a druga u pravcu Carinskog mosta, koja se nije uspjela probiti određenim putem. Uzdignute su zastave i transparenti. Klicale su parole: Dolje fašizam! Dolje imperijalizam! Živio savez sa SSSR-om! Dolje tirani! Živjela sloboda! Hoćemo hljeba, rada!

Ulice su odjekivale od gromoglasnih povika. Pjevane su borbene i revolucionarne pjesme. Kolona je, predvođena smjelim i odlučnim pojedincima, išla u pravcu Lučkog mosta. Kada su stigli na most, na njegovoj drugoj strani stajali su kordoni policajaca, žandarima i agenata. Uperili su puške na demonstrante. Revolucionarna pjesma nije prestajala. Prolomio se pucanj. Ispaljena su dva ploutuna. Goloruki demonstranti pokušali su preći most, ali su ih dočekivale puške i pištolji. Zaštitnici režima sa isukanim sabljama i bajonetama jurišali su na goloruke građane. Masa se povukla i razišla.

Policajci i agenti te noći obilazili su mahale i sokake. Hapsili su one koji su se isticali u radničkom pokretu grada. Zatvor je bio pun. Zatvorenici su, kao i uvijek do tada, mučeni. Policija nije zaboravila na fudbalere iz Podgorice, koje je odmah protjerala iz Mostara, uz uslov da se javljaju svim usputnim zandarmarijskim kasarnama do dolaska u Podgoricu.

UZAVRELI MOSTAR

Članovi KPJ koji nisu uhapšeni (među njima je bio i dr Mujić) organizuju nove akcije. Objavljen je protestni generalni štrajk radnika Mostara. Stali su strojevi u Fabrici duhana. Rudari su izašli iz jame. I tekstilni radnici su ostavili svoje mašine. Radnici iz malih privatnih radnji napustili su posao. Svi su se okupili u Radničkom domu. Kuća mostarskih radnika bila je pretijesna da primi sve one koji su došli. Po zadatku Mjesnog komiteta KPJ za Mostar iz Radničkog doma iznošene su vrijedne stvari, muzički instrumenti, arhiva. Policija je uspjela zaplijeniti jedan dio sindikalne arhive.

Buntovni Mostar postao je uzavreli grad. Omladina je zahtijevala da se izvrši napad na policiju i da se oslobodi preko 50 zatvorenika. Policija traga za rukovodstvom. Traže Muju Pašića, Rudolfa Hrozničeka, Džemala Bijedića, dra Safeta Mujića, Envera Lakišića Bega, Vejliju Hajdura i Džemala Alikalfića. Članovi KPJ za kojima je policija tragala, obaviješteni su da pređu u potpunu ilegal-

nost. Tako se Džemal Alikalfić, prebacio u Beograd i Zemun kao ilegalac. Tu se partijski povezao, ilegalno djelovao, a kasnije stupio u partizane.

To su bili veoma teški i neizvjesni dani za mostarske komuniste, na koje je policija motrila na svakom koraku. Trebalo je živjeti u ilegalnosti, ali i raditi. Pojačanje policiji je stiglo iz Splita, Sarajeva i Zagreba. Vojska se nalazila u pripravnosti. Obezbjedivala je sve javne objekte u gradu. Sa grupom naprednih studenata medicine i pomoćnog bolničkog osoblja dr Safet Mujić i dr Zvonko Marić obilaze mostarska naselja i pojedine kuće. Pružali su ljekarsku pomoć nekolicini ozlijeđenih demonстранata. Policajci su znali da ima ranjenika pa su motrili na bolnicu ne bi li ko od njih zatražio pomoć. To su bili veoma naporni dani za Safeta Mujića, koji je, krijući se i sâm, pomagao drugima. Dr Marić je dežurao u bolnici, a na svako pitanje policije »Gdje Vam je taj kolega Mujić?« – odgovarao je:

– Dr Mujić, koliko znam, otputovao je prije par dana na neki stručni skup u Dubrovnik.

Policija je 3. septembra 1940. opkolila Radnički dom, koji je nazivala »leglo komunista«. U njemu su zatekli nešto namještaja i nevažnu arhivu. Policajci su se pitali gdje je iz Radničkog doma nestalo ono na što su od ranije uvijek budno motrili. Policija je dugo tragala za inventarom i svim vrijednostima iz Radničkog doma, koje su radnici prenijeli na sigurna mjesta.

Zabranjen je rad »Veleža«. Zabranjena je škola i kovačnica bratstva i jedinstva. Zabranjen je rad kluba koji je vaspitavao svoje članove u revolucionarnom duhu, koji ih je pripremao za borbu, za bolje sutra. Zabranjena je aktivnost Radničkog kulturno-umjetničkog društva »Abrašević«, zabranjena je aktivnost sindikata, a Radnički dom je zatvoren.

Dr Safet Mujić na prozoru u mostarskoj bolnici 1939. godine

Rana koju je doživio Mostar zaboljela je sve progresivne snage u zemlji. Žandarmerijskoj kasarni, policiji i tadašnjim vlastima stizali su protestni telegrami iz Splita, Sarajeva, Tuzle, Banjaluke, Kotor, Nikšića, Podgorice, Beograda, Užica, Kragujevca, Niša, Zenice i nekih hercegovačkih mjesta. Reagovale su uprave brojnih biblioteka, čitaonica, kulturnih društava, a posebno studentske organizacije. O tim događajima i štampa je pisala. »Jugoslovenska pošta« iz Sarajeva donijela je ovu vijest:

»Povodom učestalih manifestacija, u kojima je primjećeno prisustvo publike koja se po mišljenju vlasti okuplja oko Radničkog doma, danas je Sresko načelstvo donijelo odluku da se prostorije zatvore. Odluka je već izvršena«.

Isti list i u istom broju donosi i ovu informaciju:

»Današnjim vozom iz Zagreba doputovala je u Mostar grupa od sedmorice policajaca, koji će upotpuniti kadar mostarske gradske policije...«

Treće obavještenje u tom listu glasi:

»Povodom sinoćnjih manifestacija, koje su se desile poslije utakmice između RSK 'Velež' iz Mostara i kluba 'Crna Gora' iz Podgorice, danas je policija pritvorila dva-desetoricu lica...«

Policija je vršila stalne pretrese i tragala za ljudima koji su se nalazili na čelu revolucionarnog pokreta. Uhapšeno je skoro 50 Mostaraca, od kojih su u koncentracioni logor u Lepoglavi odvedeni: Imšir Gigić, Nikola Abramović Bjelica, Mustafa Bjelavac, Rade Bitanga, Mustafa Alajbegović, Smajo Brkić, Hasan Kreso, Slavko Balać, Luka Knežić, Salko Fejić, Rudolf Hrozniček, Mustafa Humo, Velija Hujdur, Vasilije Tošić, Mile Čečez, Ljubo Ajvaz, Rade Majstorović i Alfred Bergman. Od interniranih Mostaraca u Lepoglavu koji su 1941. godine predani ustašama njih četrnaest je ubijeno.

Za revolucionare kakav je bio doktor Mujić uslovi rada i djelovanja postajali su sve teži i opasniji, ali se oni nisu povlačili iz prve borbene linije. Svoju aktivnost usmjerili su na rad u Muslimanskoj narodnoj biblioteci, školama, stegu skauta i drugim mjestima gdje se okupljala omladina. Radili su neumorno na osposobljavanju omladine za predstojeći rat. Držani su ilegalni kursevi rukovanja oružjem, kao i sanitetski kursevi, koje je najviše

LOMAČA U CENTRU GRADA

To posljednje uporište mostarskih revolucionara ta biblioteka, koja je izborila mjesto u istoriji ovog grada, već na početku rata doživljava tragičnu sudbinu. Čim su ustaše preuzele vlast, zatvorile su Muslimansku narodnu biblioteku. Iz zapečaćenih prostorija biblioteke Mustafa Temim, kao rukovodilac akcije Marijan Pavelić, Mladen Balorda i Sefkija Puzić krišom su iznijeli samo neke od najznačajnijih knjiga.

Knjige iz ove biblioteke, koje su ustašama bile sumnjive, spaljene su na lomači u centru grada, na Musali. Spaljeno je blago kojim su se vaspitavale generacije Mostaraca. Tako je završila jedna, moglo bi se reći, matična riznica knjiga u Hercegovini. Ustaše su uz pjesmu i poklike dugačkim motkama prevrtale zgarište da kojim slučajem ne bi ostala koja knjiga nesagorela.

Prije kapitulacije Jugoslavije, 3. marta 1941, održano je Oblasno savjetovanje KPJ za Hercegovinu, kome su prisustvovali i neki članovi Pokrajinskog komiteta KPJ Bosne i Hercegovine. Na tom savjetovanju se raspravljalo o političkoj situaciji uopšte, a posebno o prilikama u kojima se nalazila Jugoslavija. Posebno je bilo riječi i o organizacionim pitanjima, gdje su naglašeni zadaci u vezi s učvršćenjem partijske organizacije i njenog brojnog jačanja. U Hercegovini je tada bilo oko 140 članova KPJ, od čega u Mostaru 95. Brojna hapšenja, a posebno poslije demonstracija u septembru 1940, kada je u logor Lepoglavu otpremljeno 18 komunista, osjetno se smanjilo brojno stanje.

Neposredno pred napad fašističkih sila na Jugoslaviju i dr Safet Mujić, poput mnogih građana Mostara, odzvao se na poziv u vojsku. Sa mnogim svojim sugrađanima krenuo je u Nikšić. Tu je dočekao slom jugoslovenske vojske. To su bili za njega dani neizvjesnosti. Nije imao nikakvih kontakata sa drugovima u Mostaru, upravo sa ljudima sa kojima je najviše raspravljao šta činiti ako agresor napadne zemlju. Kao član KPJ znao je da sa grupom Mostaraca treba što prije, po mogućnosti sa kompletnom opremom i naoružanjem, stići u rodni kraj, gdje su ih očekivali zadaci.

Kada je mobilisan, kao rezervista u 32. hercegovački pješadijski puk, koji je iz Mostara krenuo prema Nikšiću, mnogi su znali, zahvaljujući dr Mujiću, direktivu KPJ. 33

Komandant puka Živorad Gajić, pukovnik, pozvao je komandira čete Ljubu Vučkovića, kojeg je, pored ostalog, pitao:

– Baš danas dobih akt od mostarskog načelstva. Sam načelnik me obavještava da u puku ima nekoliko komunista, nabraja ih poimenično i skreće mi pažnju na »sve što komunisti mogu uraditi u puku«. Šta ti misliš: Hoće li nas komunisti izdati?

Odgovor na to pitanje je glasio:

– Komunisti će biti najbolji borci i staviće se na čelo borbe za odbranu domovine i njene nezavisnosti.

– Otkud znaš? – insistirao je komandant puka.

– Znam direktivu KPJ upućenu svim komunistima da se javljaju u vojsku kao dobrovoljci, da podižu borbeni duh u narodu i da prednjače svojim primjerom u borbi protiv neprijatelja. I znajte, gospodine pukovniče, oni se odlično drže.

– Vjerujem ti – prekide ga komandant cijepajući u paramparčad denucijantski akt mostarskog načelnika.

Upravo u tom aktu na prvom mjestu nalazilo se ime doktora Safeta Mujića, člana Oblasnog komiteta KPJ za Hercegovinu, koji je neumorno prenosio direktivu Partije za javljanje komunista u dobrovoljce.

Nešto kasnije Vučković je prenio Mujiću razgovor koji je imao s komandantom puka. Dr Mujić nije skrivao srdžbu zbog policije kojoj je i dalje, u posljednjim, sudbunosnim danima zemlje glavna briga proganjanje komunista.

– Vidiš, čovjek bi i na frontu prije mogao poginuti od domaće bande nego od neprijatelja! – rekao je dr Safet Mujić.

Po dolasku u Mostar kao član Mjesnog komiteta KPJ za Mostar, u kojem su se još nalazili Jusuf Čevro, sekretar, Vasko Gnjatić, Karlo Batko, Nenad Vasić i Mustafa Husković, odmah se dr Safet Mujić uključio u veoma intezivan rad i akcije koje je organizovala KPJ. U toj aktivnosti, koja je zahtijevala mobilno stanje nalazili su se Oblasni komitet KPJ za Hercegovinu, Oblasni komitet SKOJ za Hercegovinu, čiji je sekretar bio Džemal Bijedić, i Mjesni komitet KPJ za Mostar.

Mostar je nemiran. Komunisti su angažovani na prikupljanju oružja i vojne opreme. Oni rukovode omladinskim grupama i istovremeno orijentišu mase protiv okupatora i domaćih izdajnika.

Dolaskom okupacionih vojnika i uspostavljanjem

dan svojoj revolucionarnoj tradiciji. Članovi KPJ i SKOJ danonoćno rade na pripremanju naroda za predstojeći oslobodilački rat. Održan je sastanak Mjesnog komiteta KPJ za Mostar 22. juna 1941. u kući Omera Ševe u Cernici. Raspravljano je o izvještaju i izvršenim ratnim priprema- ma. Policajci i ustaše već tragaju za komunistima, prate svaki pokret članova KPJ koje su našli evidentirane u policijskoj kartoteci. Ustaše su uhapsile Omera Ševu 26. juna 1941. Na zvjerski način nastojali su iznuditi priznanje ko je sve prisustvovao sastanku, ali je on na sva pitanja ćutao. Štitio je tako svoje drugove po cijenu vlastitog života. Ustaše su ga ubile.

Na Oblasno savjetovanje rukovodstva SKOJ-a, na kome su predstavnici iz Nevesinja, Ljubinja, Stoca i Trebinja govorili o ustaškom teroru, Jusuf Čevro donio je vijest da je Njemačka napala SSSR. Poslije toga saznanja rasprava o predstojećim zadacima za oružanu borbu protiv okupatora nije dugo trajala. Rukovodstvo SKOJ-a pokazalo je spremnost i na tom savjetovanju da će se angažovati na zadacima koje pred njih postavlja KPJ.

Nakon napada Njemačke na SSSR ponovo se sastao Oblasni komitet KPJ za Hercegovinu. Pošto je razmotrena situacija, a posebno analizirane pripreme za narodnu borbu, usvojen je tekst proglasa, upućen narodu Hercegovine, u kojem, između ostalog, stoji:

»Krvavo kolo koje su zaigrali po našoj Hercegovini izdajnici hrvatskog naroda, krvoločne sluge krupnog njemačkog kapitala Ante Pavelić i njegove ustaše. Poslije pokolja u Gacku, Trebinju, Ljubinju, Nevesinju, Ljubuškom Mostaru i ostalim mjestima ustaše, dželati hrvatskog i srpskog naroda i Muslimana zaredali su sa novim pokoljem ...

... Hrvatski narode, tvoji izdajnici Ante Pavelić i ustaše, pošto su te doveli do nezapamćene bijede i gladi u tvoje ime ubijaju srpski narod i Muslimane, ubijaju tvoje najbolje sinove ...

... Muslimani, nedajte se zvesti zločinačkom politikom ustaša koja vas gura u krv i pokolj sa Srbima i Hrvatima. Vaš put je put sloge sa Srbima i Hrvatima. ...

... Srbi, pokoljima i razbojništvima koja su izvršena nad vama primiće se kraj. Rame uz rame sa vašim opravdanim otporom protiv nasilja ići će svi pošteni i svjesni Hrvati i Muslimani. Ne nasjedajte lažima pojedinih narodnih neprijatelja koji govore da vam je neprijatelj hrvatski narod i Muslimani. Hrvatski narod i Muslimani

Poslije hirurške intervencije u mostarskoj bolnici 1939, uz bolesnika do uzglavlja sjedi dr Safet Mujić

nemaju ništa zajedničkog sa ustaškim ološem, kao što ni ti srpski narode nisi imao ništa zajedničkog sa ološem koji je pomagao pljačku i nasilje velikosrpske gospode u prošlosti. . .«

Proglas koji je upućen narodu Hercegovine pratila je i odluka Oblasnog komiteta KPJ za Hercegovinu o dizanju ustanka.

»UHAPŠEN SI, DOKTORE MUJIĆU«

Dr Safet Mujić neumorno je izvršavao postavljene zadatke, iako je bio izložen i šikaniranju od ustaških pripadnika, koji mu nisu dozvoljavali da slobodno odlazi na posao i vraća se iz bolnice. Taj vrijedni čovjek, sa dubokim zelenkastim očima, sa oštrim pogledom, nije se smio kretati, pa se morao povući u ilegalnost. I u tako teškim momentima, kada mu je život bio u opasnost, dr Mujić odlazio je u bolnicu da bi kao ginekolog pomogao bolesnicima. Ostalo je zabilježeno da je 19. juna 1941, pod brojem 193, dr Mujić ukazao pomoć Križi Glavaš, ženi kojoj je pritekao u pomoć u teškim trenucima. To je posljednji pacijent doktora Mujića u mostarskoj bolnici.

Nalaziti se u vlastitoj kući za Mujića je predstavljalo posebnu opasnost. Uz pomoć brata Ahmeta za njega je napravljeno sklonište u kući Muhameda Vučijakovića. U slučaju da se pojave ustaše ili policija dr Mujić je mogao iz svoje zgrade pretrčati kroz bašče i sakriti se u to sklonište.

Da je ta zamisao o izgradnji skloništa bila veoma umjesna pokazali su prvi dani povlačenja Safeta Mujića u ilegalnost. Izenada su u njegovu kuću došle ustaše. Lupale su na vrata. Dr Mujić je zatečen u vrijeme jutarnjeg brijanja. Nasapunjena lica otvorio je vrata. Ugledao je ustaše pred sobom.

– Ti si uhapšen! – povikao je jedan ustaša.

– Dozvolićete mi da se obrijem do kraja i da se umijem – rekao je hladnokrvno Mujić.

I za one koji su ga došli uhapsiti bio je ugledna ličnost. S njim se nije moglo postupati kao sa drugima. Ustaše su mu dozvolile da se obrije, umije i obuče.

Vratio se u stan zatvorivši vrata. Ustaše su strpljivo čekale. Kada ih je, nakon dugog čekanja, izdalo strpljenje, ušli su u kuću. Doktora Mujića nisu zatekli. Izvukao se iz kuće, a zatim preko bašče umakao u sklonište.

Ustaše i policajci su istrčali na ulicu. Zavirivali su u sokake i avlije, tražili ga u stanovima njegovih susjeda. Pitali su prolaznike da li su susreli doktora Mujića. Niko ga nije vidio.

U nekoliko navrata su iznenada u kuću Mujića dolazili policajci i ustaše. Prijetila je opasnost i njegovim ukucanima, pa i susjedima. Odlučeno je da se prebaci na sigurnije mjesto. Dok je grad bio obavijen pomrčinom, on je preko dvorišta, čije je prolaze još kao dijete upoznao, stigao u kuću Mehmeda Raljevića, gdje je proveo izvjesno vrijeme.

Mada se nalazio u dubokoj ilegalnosti, isto kao i svi drugi članovi Mjesnog komiteta KPJ, bio je stalno u vezi sa drugovima. U tome mu je posebnu pomoć pružao njegov mladi brat Ahmet, na koga nisu padale sumnje, mada se i on opredijelio za iste ciljeve za koje i Safet i već rukovodio obukom omladine u rukovanju oružjem. Veliku pomoć Mujiću pružio je i njegov drug Stjepan Šulentić, pravnik, član KPJ, koji je radio na organizovanju narodnog ustanka, a poginuo 1942. u Bijeloj kod Konjica. Uz veliku konspirativnost prenošene su poruke za akcije, kao i izvještaji o izvršenju postavljenih zadataka. Tih dana najčešće su pristizali kratki, jezgroviti izvještaji o prikupljanju oružja i drugog materijala, posebno iz naselja Carina,

gdje je tim poslovima rukovodio član KPJ Adem Buć, koji je u 1942. bio član Mjesnog komiteta KPJ Sarajevo, gdje je 1943. uhapšen i ubijen.

Članovi KPJ i SKOJ upoznati su sa proglasima CK KPJ i Oblasnog komiteta KPJ za Hercegovinu o dizanju narodnog ustanka; pripremali su se u velikoj ilegalnosti da se čim prije odazovu tom pozivu. Miro Popara, član Oblasnog komiteta KPJ za Hercegovinu, koji se u to vrijeme nalazio u gradu, obavještavao je jednog po jednog druga o tim pripremama, mogućnostima izlaska prvog odreda, o čemu će, kao i mjestu odakle će krenuti, svi naknadno biti obaviješteni. Tako se do posljednjeg trenutka nije znalo ko će krenuti s prvim odredom iz okupiranog grada.

Uslovi ilegalnog rada u okupiranom gradu bili su veoma teški. Zahvaljujući čvrstoj povezanosti komunista sa širokim masama rodobljuba u gradu su se odvijale akcije, dosta brojne i uspješne. Ni drastične metode okupatorskog terora i domaćih izdajnika nisu mogle uplašiti komuniste koji su se pripremali za oslobodilačku borbu. Okupiti komuniste u gradu, u kojem je na sve strane tunjala vojna talijanska sila, ustaše, policija i domobrani, nije bilo jednostavno. Pripremama na otpremanju prvog odreda rukovodio je Miro Popara. On je ponovo išao od druga do druga i saopštavao im da se okupe u kući Vaska Gnjatića 17. jula uveče.

NEUSPIO POKUŠAJ IZLASKA NA TEREN

U siromašno naselje, ispod obronaka brda, u zakazano vrijeme stizali su drugovi. Dr Safet Mujić, kao i svi ostali, trebalo je da ponese opremu. Nije se usuđivao kroz grad prenijeti svoju opremu, pa je njegov brat Ahmet uzeo kaput i torbu u kojoj se nalazio sanitetski materijal i sve odnio u kuću Vaska Gnjatića.

Pomrčina se nadvila nad gradom. Samo se ponegdje primjećivalo svjetlo, koje je prodiralo kroz nezamračene prozore. U maloj trošnoj kući na preiferiji grada našli su se: Miro Popara, Karlo Batko, Osman Grebo Osa, Života Neimarović, Drago Vuković Kostreš, Nijaz Šarić, dr Safet Mujić, Esad Fejić, Savo Medan, Muhamed Grebo Hama, Mustafa Pašić, Remza Duranović, Smajo Brkić, Nenad Vasić, Mustafa Alajbegović, Vasko Gnjatić i Aziz Koluder.

Održan je kratak sastanak. Za komandanta ovog prvog odreda određen je dr Safet Mujić, a za komesara Mustafa Pašić.

Poslije kraćeg dogovora, naoružani puškama i bombama, krenuli su iz kuće Vaska Gnjatića. Iskradali su se kroz pomrčinu jedan za drugim. Kolona je tiho, bez riječi, išla iznad pravoslavnog groblja prema Podveležju. Odmičući iznad crkve, kolona je pazila na svaki korak. Svaki odronjen kamen mogao ih je odati, pa su nastojali da se tiho izvuku iz okupliranoga grada. Pošto su pješaćili više od tri sata i zašli u brdo obavijeno mrakom, sjeli su da predahnu.

Dr Mujić je upitao Mira Poparu:

– Miro, kakva je situacija u Trebinju?

– Teška, mučna. Kuriri koji su koristili željeznicu sada su u neprilici. Vrše se pretresi vozova, pa nam je posljednja pošta stigla preko željezničara. Njihova organizacija, izgleda mi, ako ovako ostane, imaće dosta posla – odgovorio je Popara.

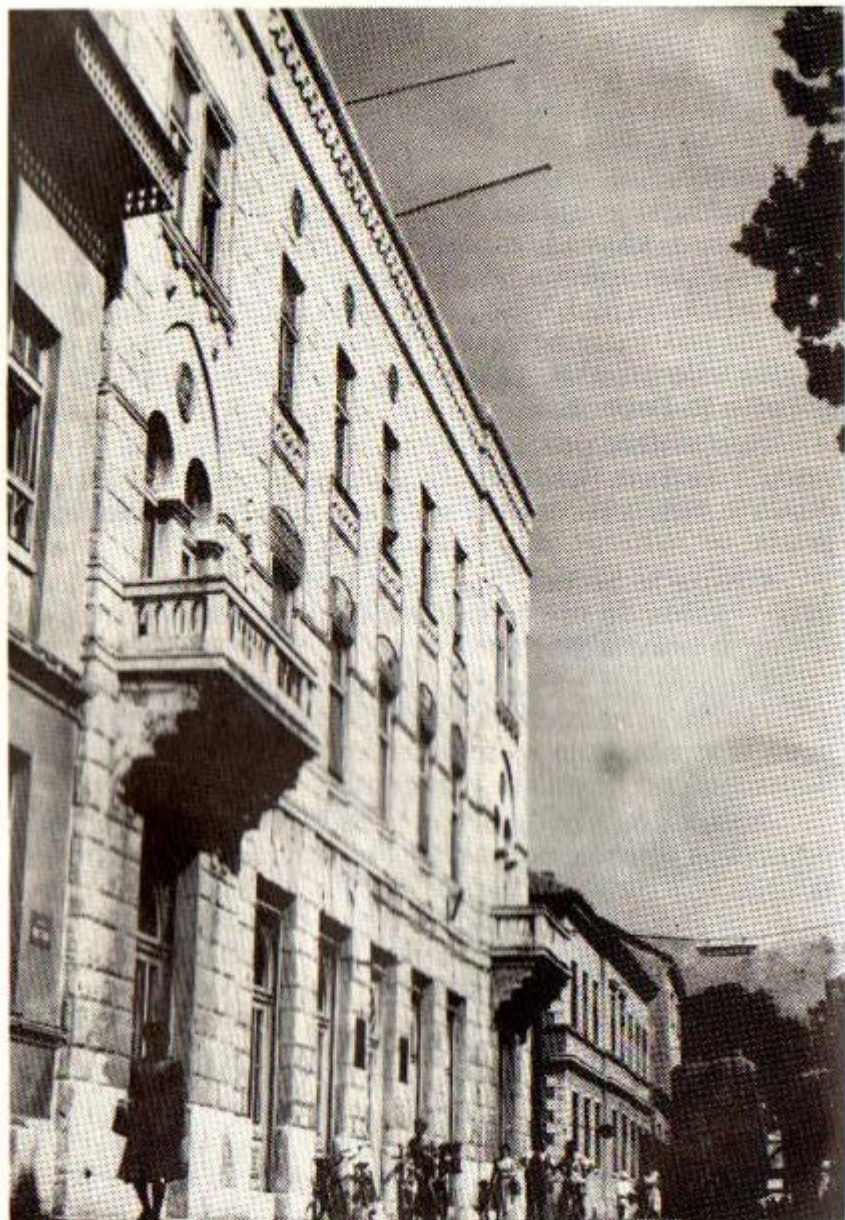
Nastavili su putem prema obroncima Veleža. Po bespuću i oštrom kamenjaru kolona je sporo odmicala, mada je željela iskoristiti noć da bi se što više udaljila od grada.

Grupa je prema dogovoru trebalo da se podijeli u dvije – jedna da ide za istočnu Hercegovinu, a druga na sjever, u pravcu Boračkog jezera.

Umorni od pješaćenja borci su se odmarali, prije nego što su se namjeravali podijeliti u dvije grupe. Postavljena je straža, koja je imala zadatak da osmatra kako ih neprijatelj ne bi otkrio i iznenadio.

Prethodnica ovog prvog odreda, koji je izašao iz okupatorskog obruča, odmakla je od glavnine skoro kilometar. Nju su primijetile ustaše. Počelo je puškaranje. Ustaše su otvorile vatru na ljude koje su primijetili u blizini Jarc-kuka. Razvila se borba. Ranjen je Esad Fejić, koji je, zarobljen sa Smajom Brkićem, Mujom Alajbegovićem i Dolom Balaćem. Puškaranje je dugo trajalo. Borci odlučili da se u manjim grupama vrate u Mostar. U jednoj grupi dr Safet Mujić, Mustafa Pašić, Savo Medan i Miro Popara vratili su se u Mostar. Spustili su se do lučke škole i tu, nakon kraćeg zadržavanja, rastali se, ali uz obavezu da što prije o svemu tome što su doživjeli obavijeste Mjesni komitet KPJ za Mostar.

Skrhan više neizvršenjem zadatka nego napornim pješaćenjem, dr Mujić se prebacio u kuću Raljevića, u kojoj je imao sigurno sklonište. Nije znao za sudbinu ranjenog Esada Fejića, kao i zarobljenih drugova. Iste večeri je došao Jusuf Čevro, sekretar Mjesnog komiteta KPJ za

Zgrada u Mostaru u kojoj je prije rata bila smještena Muslimanska narodna biblioteka

Mostar, i rekao mu da je Fejić spašen. Kada su ga ustaše vodile preko Carine, izbacili su ga Mladen Balorda i Ahmed Pintul.

Čevro je obavijestio Mujića da su svi prilazi gradu blokirani, da se u zatvorima nalaze desetine uhapšenih rodoljuba i aktivista. Obećao mu je da će ga posjećivati kada mu se god ukaže prilika.

Čevro je napustio kuću Raljevića, a Mujić legao u postelju, ne sluteći da će u njoj ostati dugo. Dobio je visoku temperaturu, a dan kasnije njegov kolega dr Ivica Milaković, kojeg su pozvali u posjet bolesniku, konstatovao je da se radi o upali pluća. O njemu su brinuli drugovi i rodbina. Kada se pridigao s postelje, pitao je:

– Šta je sa Jusufom, što ne dolazi?

– Dok si ti bolovao, Jusufa su ubili, o čemu su izlijepili plakate po gradu – rekao mu je domaćin.

Tek tada je dr Mujić doznao šta se sve dogodilo dok je bio u postelji. U kući Gojka Vukovića 31. jula 1941. održavali su sastanak: Jusuf Čevro, Ahmet Sefić, Mahmut Đikić, Mustafa Husković i Slobodan Vuković, sin revolucionara Gojka. Raspravljali su kako pronaći mogućnost za izlazak odreda iz grada. Slobodanova majka Zlatka Vuković, hrabra i energična žena, koja se u teškim životnim uslovima, dok joj je suprug bio na robiji, snalazila i odgajala djecu u duhu ideja zbog kojih je njen suprug i robovao, čuvala je stražu, kako bi mogla obavijestiti sina i njegove drugove u slučaju da se pojavi policija. Nedaleko od njene kuće iznenada se zaustavio kamion. Iz njega su potrčale ustaše prema kući Vukovića. Predvodio ih je zloglasni Mirko Buhač, koji je dobro poznao grad i Mostarce. Kad je Zlatka vidjela ustaše s uperenim puškama, nije imala vremena da uđe u avliju. Jedan od ustaša je pitao:

– Da li je ovo kuća Vukovića?

– A što će ti?

– Treba! – osorno je odgovorio ustaša.

– Nema tamo nikoga! – glasno je govorila Zlatka kako bi svog sina i njegove drugove opomenula da bježe preko bašče ka Neretvi.

– U mojoj kući nema nikoga! – govorila je glasno Zlatka.

Ustaše su je grubo ugurale u dvorište i krenule prema zgradi. Tada se začuo energičan glas Slobodana:

– Neka uđu psi ustaški, metak će im u glavu.

Ustaše su zastale. Zlatka je to iskoristila i utrčala u kuću. Mladići su iskočili kroz prozor i počeli bježati. U kući su ostali Amet Sefić i Zlatka Vuković. Ustaše su za-

pucale, a Sefić je odgovorio vatrom iz pištolja. Zlatka je uzela bombu ispod poda, aktivirala je i bacila u dvorište. Eksplozija je bila snažna. Ustaše su sa svih strana pucale na kuću Vukovića. Kada su upali u kuću, ustaše su zatekle Zlatku i Sefića. Povelili su ih u zatvor.

Mustafa Husković, Mahmut Đikić, Slobodan Vuković i Jusuf Čevro uspjeli su pobjeći iz ustaškog obruča. Dok su oni tražili sklonište u gradu, ustaše su istog dana strijeljale Zlatku Vuković i Ahmeta Sefića.

Premda je pobjegao ispred pušanih cijevi ustaša, već sutradan Jusuf Čevro našao se na ulici. Nije bilo vremena za predah. Izašao je da provjeri kako se izvršavaju zadaci koje su dobile udarne grupe skojevaca i članova KPJ. Partijsko rukovodstvo je uprkos teroru zahtijevalo akcije. Upozoravalo je ljude da se čuvaju. Čevru, međutim, ništa nije moglo zadržati. U nekoliko navrata uspješno je izmicao policajcima, koji su neumorno tragali za njim. Kod Repčeve kuće, u Donjoj mahali, Čevru je iznenađeno zaustavio ustaša koji ga je dobro poznao. Čevro se munjevito bacio na ustašu, oborio ga na zemlju, oteo mu pištolj, a zatim pojurio ka Neretvi, koju je preplivao i sklonio se u kuću Karla Batka. Ni tu nije mirovao. U želji da uspostavi kontakte izlazio je rizikujući vlastiti život. Kada je krenuo na jedan sastanak, upao je u ustaški obruč i našao se u zatvoru. U zatvor je dospio i Slobodan Vuković, koji je pobjegao iz grada, ali ga je ipak uhapsila ustaška patrola. Odlučni i čvrsti komunisti, Slobodan i Jusuf, koji su u to vrijeme najviše znali o pokretu u gradu, pred ustašama nisu progovorili ni riječi. Nakon svirepog mučenja obojicu su strijeljali, a Mostar oblijepili plakatima na kojima je pisalo da su Slobodan Vuković, 22-godišnji tehničar, i Jusuf Čevro, 27-godišnji krojački pomoćnik, oba iz Mostara, uhvaćeni i 1. avgusta 1941. strijeljani.

To saznanje veoma je teško palo doktoru Mujiću. Prosto nije mogao da vjeruje da se to sve tako brzo i iznenada događalo. Razmišljao je o tome ko da preuzme dužnost sekretara Mjesnog komiteta KPJ za Mostar. Samo nekoliko dana kasnije došao mu je Muhamed Grebo Hama, koji je primio tu dužnost.

O neuspjehu mostarske grupe komunista koja se pokušala probiti iz okupiranog grada obaviješten je član Vrhovnog štaba pri Pokrajinskom komitetu KPJ za Bosnu i Hercegovinu.

Prva grupa komunista koja je krenula 17. jula 1941. iz Mostara nije se prebacila na ona područja Hercegovine na kojima su se već uveliko vodile borbe protiv okupatora i ustaša. Grupa se vratila u grad, a za neuspjeh smatrani su najodgovorniji – Mujić, Pašić i Miro Popara.

Nakon izvjesnog vremena, kada je u Mostar došao Avdo Humo, član Pokrajinskog komiteta KPJ za Bosnu i Hercegovinu, zahtijevao je da se sastane sa Mujićem i Pašićem.

– Otišli smo do njih i ponaosob je svakome saopštena odluka o isključenju iz Partije. Ti razgovori su mi teško pali, tim prije što sam znao da im nije saopštena cijela kazna, koja je bila još teža. Oni su vrlo teško primili odluku o toj partijskoj kazni – prisjeća se Muhamed Grebo Hama.

Obraćajući se Mujiću član Pokrajinskog komiteta KPJ za Bosnu i Hercegovinu je rekao:

– Rukovodstvo smatra da ste najodgovorniji za neuspjeh ti, Muja i Miro. Akcija je propala, a trebalo je što prije uspostaviti kontakt sa ljudima na terenu. Teško mi je, ali moram ti reći da ste isključeni iz članstva KPJ.

– Nismo se snašli, uhvatila nas je neka panika. Napad je bio iznenadan, ali smo morali voditi računa, kakav nam je zadatak i bio, da ne dolazimo u kontakt s neprijateljem. Zato smo krivi – odgovorio je dr Mujić.

Kazna je izrečena i Mustafi Pašiću, dok Miri Popari, koji se u međuvremenu, uz pomoć veze na željeznici, prebacio u istočnu Hercegovinu, gdje se priključio ustanici- ma i bio jedan od organizatora otpora, kazna nije ni saopštena.

Dugo je dr Mujić razmišljao o kazni, koja mu je izuzetno pala. Sve svoje stvaralaštvo, sve svoje umne i fizičke sposobnosti je angažovao da bude u prvim borbenim linijama oslobodilačkog pokreta, ali, eto, na prvom zadatku nije uspio. Ma koliko mu je teško pala kazna, ipak ga nije demoralisala. Nije klonuo. Nije se osjećao moralno utučenim zbog toga. Nije prigovarao na težinu kazne.

– Kazna pogađa čovjeka. Nju izriče organizacija radi same sebe. Ona treba da učvrsti svoje redove. Ali, ovo je teško iskušenje. Samo radom mogu dokazati svoju odanost i vjernost Partiji, kojoj sam pripadao i pripadam. Radiću svojski, kao i do sada, ma gdje bilo. Kaznu treba skinuti. To je jedino moguće postići stalnim radom – govorio je svojim najbližim drugovima.

da se svaki odred uspješno probije iz grada. Uskoro ću ti javiti o odlasku. Budi spreman – rekao je Grebo.

Poslije ovog razgovora, punog toplih i drugarskih riječi, dr Mujić je osjećao neku novu snagu u sebi i dugo je, po odlasku sagovornika, razmišljao kada će se i on uspješno probiti iz grada u kojem je živio u dubokoj ilegalnosti, obhrvan bolešću.

Danima je Mujić očekivao kada će stići vijest da se i on sprema da krene sa odredom. Kada se je osjetio spremnim, o čemu je obavijestio rukovodstvo Mjesnog komiteta KPJ za Mostar, tražio je da krene i s nestrpljenjem priželjkivao taj trenutak. Nije više razmišljao o kazni, koja ga je stalno kopkala, niti o tome na kakav će prijem naići u odred, o čijem je formiranju već čuo. U toj neizvjesnosti oko odlaska jednom prilikom je, šetajući po sobi, rekao:

Spreman sam stati i pred pušćane cijevi svojih drugova, ako sam toliko zgriješio i ako kazna tako glasi. Ali, ja sam vjerovao uvijek svojim drugovima, pa i ovog puta. Samo da ozdravim, da što prije krenem tamo gdje sam najpotrebniji.

U teškim uslovima liječenja, u dubokoj ilegalnosti, gdje nije smio pozivati ni najpovjerljivije ljude iz bolnice, potpuno se oporavio dr Mujić tek početkom novembra, kada je dan postao kraći, kada su vjetrovi počeli fijukati, kada je ostalo samo zimsko zelenilo.

ODLAZAK U PARTIZANSKI ODRED

Nedugo poslije poruke da je sposoban, zdrav i spreman da krene sa odredom došla je željno očekivana vijest da se i on pripremi za odlazak. Nije bilo lako ni jednostavno prebaciti se sa jednog na drugi kraj grada. Uspio je u prvi sumrak da stigne do Bjelušina. Tu je našao sklonište u sigurnoj bazi ilegalaca. Borci su se 15. novembra 1941. u večernje sate našli u starom pravoslavnom groblju, gdje se okupljao odred. U pomrčini, u kojoj se prisutni nisu drugačije mogli prepoznati nego po glasu, čuli su riječi Hame Grebe, koji je došao da isprati i ovaj odred. Sa kurirom Mehom Arapom, koji je već ranije izvodio odred i dobro poznao sigurne puteve, krenulo je 14 drugova, između brda Stoca i Velikog kuka, prolazeći vrlo oprezno pored jakih neprijateljskih straža, koje su se nalazile u bunkerima i forticama. Kolona je tiho i nečujno grabila da bi što prije prošla između sela Dobrča i Pošipovca, kako bi iz-

bila na Maslo polje, čime bi izbjegla kontrolu neprijateljskih vojnika. Nastavila je put preko Brasine na Prišeku, na Klanac i Prijedorac, pa preko Zijemaljskog polja na Zervac, a odatle preko Golog brda i sela Kušići u pravcu partizanske slobodne teritorije, na području Boračkog jezera.

Jak sjeverni vjetar, hladan i oštar, izmorio je borce, ali oni su put uspješno savladali. Imali su sreću da taj put pređu prije nego što je snijeg zavijao brda, kada je i najiskusnijim veoma teško na ovom terenu.

Štab Konjičko – mostarskog partizanskog bataljona nalazio se u bivšem Sokolskom domu na Boračkom jezeru.

Tada je taj partizanski bataljon već imao 150 boraca, podijeljenih u tri čete. Među partizanima, u čijim redovima su se nalazili brojni radnici i studenti iz Mostara, pronijela se vijest da je stigao i dr Mujčić. To je mnoge obradovalo, jer su se brinuli za sudbinu svog doktora dok je bio u okupiranom gradu.

U to vrijeme dužnost komandanta bataljona vršio je Hasan Bubić, krojač iz Mostara, do dolaska Ibre Šatora, a komesar je bio Vasko Gnjatić, radnik iz Mostara. Na Borcima se nalazila 1. četa, čiji je komandir bio Ante Šarić, zvani Rade Španac, učesnik španskog rata, a komesar Nijaz Šarić; u Glavatičevu je bila 2. četa (komandir Hasan Bubić, a komesar Mustafa Temim), dok je 3. četa boravila u selu Blace (komandir Leo Bruk, a komesar Aziz Koluđer).

Svaka četa je imala svoju partijsku organizaciju. Borci su bili naoružani puškama, a imali su i nekoliko puškomitraljeza. Bataljon je operisao na području gornjeg toka Neretve i održavao veze sa partijskim organizacijama u Konjicu, Jablanici, Mostaru, Nevesinju, Trnovu i Kalinoviku, kao i sa susjednim partizanskim jedinicama. Bataljon je već do tada imao izvjesno ratničko iskustvo i postigao određene uspjehe u borbama sa ustašama i Italijanima. Slobodna teritorija je bila dosta velika i partizanske jedinice su se po njoj slobodno kretale. Narod je bio ogorčen na okupatora i njegove slugu, prije svega zbog klanja nevinih ljudi, žena i djece, hapšenja i maltretiranja rodoljuba, nesigurnosti za život. Borba protiv okupatora i domaćih izdajnika naišla je u cijelom kraju na velike simpatije u narodu, a naročito kada su partizanske jedinice počele da se oružjem suprotstavljaju okupatoru i njegovim slugama.

Doktor Mujić je dobio zadatak da osposobi i pretvori malu ambulantu u bolnicu partizanskog bataljona, koja je bila smještena ispod obronaka Prenja, u bivšem Planinarskom domu. Bez oklijevanja, iako umoran od napornog puta, odmah se sa garniturom najvažnijih hirurških instrumenata, lijekova i sanitetskog materijala, koje je ponio sa sobom, uputio na to mjesto. Zgrada, njene male sobe, oprema, ništa od svega toga nije podsjećalo na bolnicu. I u takvim uslovima uspio je stvoriti malu bolnicu, koja je mogla liječiti i teže bolesnike i ranjenike.

Nastojao je da i u takvim, teškim uslovima stvori bolnicu, kao da će u njoj provesti svoj radni vijek. Sve je bilo u najboljem redu. Bili su složeni i razvrstani lijekovi, koji su se, u slučaju potrebe, mogli brzo upakovati i ponijeti. Na bolesničkim ležajima bili su i čaršafi. Koliko je bilo bolesničkih postelja toliko pored njih nosila, da bi se bolesnici i ranjenici, ako neprijatelj napadne, mogli prenijeti i skloniti.

Bolnica nije bila bez ranjenika i bolesnika. U jednoj sobi ležala su dva izolovana borca, oboljela od tifusa. U drugoj, nešto većoj, trojica ranjenika. Jednom od njih trebalo je operisati lijevu nogu i izvaditi puščano zrno iz butine. Borac je položen na duži kuhinjski sto. Dr Mujić nije imao rendgenski snimak da vidi gdje je zrno stalo, do koje je dubine prodrlo, ali je morao pomoći ranjeniku. Pošto nije bilo sredstva za narkozu, četvorica boraca držala su ranjenika za ruke i noge, a doktor je izvršio hirurški zahvat i izvadio puščano zrno. Bez narkoze ranjeniku je bilo teško, osjećao je teške bolove, ali je shvatio doktoreve riječi da mu je samo to bila mogućnost da sačuva nogu. Tu noć dr Mujić proveo je među ranjenicima. Brinuo se za borca, nad kojim je izvršio operaciju. Pred zoru ranjenik je molio da mu daju vode. Doktor se digao, pripremio čaj i donio ga ranjeniku.

Nekoliko dana kasnije, uz intenzivnu brigu doktora Mujića, ranjenik se pridigao. Ubrzo se našao u svojoj četi.

Maloj partizanskoj bolnici nedostajali su mnogi lijekovi, medicinski instrumenti, oprema, nije bilo dovoljno ni hrane, ni bolničkog osoblja, ali je u toj bolnici bilo toplih ljudskih riječi, brige i humanosti znatno više nego na drugim mjestima. Doktor Mujić je shvatio sav značaj svog poziva među borcima i stanovništvom na slobodnoj teritoriji. Stizao je svugdje. Bio je u prvim borbenim redovima, u udaljenim planinskim selima, uvijek u humanoj akciji. Više puta je, kada bi u njegovoj sanitetskoj torbi nes-

talo zavoja, pocijepao i vlastitu košulju da ranjeniku previje ranu. Obilazio je seoske kuće i pružao pomoć.

Kada bi se kuriri spremali za odlazak u grad radi uspostavljanja veza sa partijskim rukovodstvom, kojom prilikom su borci poručivali svojoj rodbini i drugovima šta da im pošalju – i dr Mujić je slao poruke svojim prijateljima i ilegalnim radnicima u Mostaru da mu pošalju lijekova i sanitetskog materijala. Njegovi prijatelji, kolege i saradnici koji su ostali u bolnici, a koji su bili istih opredjeljenja kao i on, nisu se oglašavali o njegove poruke. Pakovali su medicinske instrumente, sanitetski materijal i lijekove i otpremali svom kolegi, za kojeg su govorili da je pred najtežim zadatkom kao ljekar u Hercegovini. Sve te veze ovisile su o mogućnosti da li će kurir biti u stanju da takvu poruku prenese na određeno mjesto, kao i da li će imati vremena da sačeka pripremljenu pošiljku za partizansku bolnicu. Jednom prilikom dr Mujić je poslao poruku bolničaru željezničke ambulante Dženalu Hadžiomeroviću Šici da mu šalje sanitetski materijal.

Nakon primljene poruke Šice se sjetio riječi doktora Mujića, kojeg je u dva navrata posjećivao noseći mu lijekove dok je ležao bolestan od upale pluća. Trebalo je, prema tome uputstvu, raditi sve neprimjetno, a ako bi ga neko od ljekara otkrio da nosi sanitetski materijal, onda bi mu trebalo otvoreno reći da čini to za potrebe doktora Mujića. Hadžiomerović je naručio dvije limene kutije. U njima je otpreman sanitetski materijal. Jedna se uvijek nalazila u Mostaru i punila lijekovima i sanitetskim materijalom, a druga je bila na putu do partizanske bolnice i nazad. Bolničar je spakovao gazu, jod, injekcije i brojne druge lijekove. Limenu kutiju sa sanitetskim dragocjenostima Hadžiomerović je odnosio u mlinicu Omera Čurića, odakle je, preko kurira, otpremana doktoru Mujiću.

Kada je jednom prilikom bolničar na Mujićevo traženje želio uzeti veće količine materijala, obratio se doktoru Dragutinu Hlubni:

- Treba doktoru Mujiću poslati 300 metara gaze!
- Uzmi, samo pazi da te ko ne primjeti – odgovorio je dr Hlubna i stavio svoj potpis na pripremljeno tražnje.

Maloj partizanskoj bolnici trebalo je sve više lijekova i sanitetskog materijala. Zato je u gradu djelovala grupa ilegalaca koji su, prije svega uz pomoć ljekara, simpatizera i pomagača pokreta, prikupljali sve što bi moglo biti od koristi partizanskom doktoru, kako su već tada zvali

doktora Mujića. Slali su mu od običnih makaza i zavoja, do složenijih instrumenata, ali i znatne količine sapuna, koji mu je nedostajao.

Na prikupljanju sanitetskog materijala u Mostaru bili su angažovani brojni ilegalni radnici, među kojima su se isticali: Stana Radišić, Asim Hadžiomerović, braća Ivo i Tonči Bronzović, Čamil Delić, dr Ivica Milaković, dr Vjekoslav Slovinić.

Dok su se borci odmarali, čistili oružje ili na drugi način pripremali za naredni ratni dan, najčešće pun neizvjesnosti, dr Mujić je na poziv seljaka odlazio da pomogne bolesnicima. Tako je stigao u Borke, u malu i trošnu kuću, punu siromaštva i bijede, kakvih je partizanski ljekar posjetio na desetine. Na podu pored ognjišta, na kojem su dogorijevale dvije oveće cjepanice, ležala je žena prekrivena pocijepanim gunjem. Visoka temperatura je slomila njeno krhko tijelo.

– Tifus! – konstatovao je partizanski ljekar nakon pregleda.

Djeca su briznula u plač!

– Imam još nešto lijekova. Biće dobro, ne plačite, tješio ih je dr Mujić.

– Bog ti platio, doktore. Ovo niko neće smetnuti s uma, pa ni ova moja djeca – izražavao je svoju zahvalnost siromašni domaćin.

Partizanski ljekar je bdio pored bolesne žene. Čekao je svanuće, dok temperatura nije počela padati, dok se nije javila neka veća nada da će žena preživjeti.

– Evo, prezalogaji – nudio je domaćin doktora komadom tvrdog i bajatog hljeba i parčetom suhog mesa.

– Hvala ti. Sit sam kao da sam sada jeo. Daj ti to djeci – uzvratilo je dr Mujić.

Domaćin je razdijelio komadić hljeba na četiri dijela, koliko je bilo djece pred njim. Stegnutih vilica je gledao pregladnjelu djecu kako halapljivo jedu. Otvorio je svoju torbu, izvadio jučerašnje sljedovanje kukuruze i pružio gladnoj djeci.

Domaćin je ispratio doktora ne samo do pred kuću već do njegove bolnice. Zahvaljivao mu se na usluzi i pomoći, ali ga je Mujić opomenuo da se nema na čemu zahvaljivati, jer to što je učinio spada, pogotovo što je partizanski doktor, u njegovu dužnost.

U ISTOČNOJ HERCEGOVINI

Dok je bio u maloj ambulanti, koju su nazivali bolnicom, bezbroj puta je taj plemeniti ljekar bio u prilikama da pomaže bolesnicima u okolnim selima. Najteže mu je bilo kada bi stizao tamo gdje nije mogao više pružiti nikakvu pomoć.

– Za hirurga je rat najviša specijalizacija. Ali, rat je nešto najstrašnije. Rat donosi smrt sa svih strana, a oni koji su pozvani da pomognu ljudima našli su se u pravom paklu. Ali . . . Narod, odlučan i spreman izboriće svoju slobodu. Tada će biti više zdravlja, više lijekova. Biće života. Da bi bilo života, mora se, evo, i ginuti – govorio je dr Mujić svojim bolničarima.

U teškim trenucima stvaranja sanitetske službe dr Mujić je, kako se to zahtijevalo, morao napustiti svoje drugove u bataljonu. Bio je mnogo potrebniji u istočnoj Hercegovini, gdje su partizanske jedinice imale znatan broj ranjenika, a ljekara nije bilo. U pratnji kurira uputio se sa Boračkog jezera – gdje je trebalo da ga zamijeni dr Zvonko Marić, njegov kolega iz Mostara, čiji se dolazak očekivao – u nevesinjski kraj, u selo Drežanj. Tu je dr Mujić organizovao medicinsku službu. Okupio je medicinski kadar koji se nalazio u jedinicama, oformio bolnicu i organizovao kurseve osposobljavanja bolničarki za humane poslove, za brigu oko ranjenika. I tu je bio veoma dinamičan i težak život partizanskog doktora, koji je često pominjao da mu nedostaju drugovi kao što su dr Zvonko Marić i dr Ivica Milaković, koji bi kao narodni ljekari, ne žaleći truda, svojom stručnošću i predanim radom pomogli ranjenicima i narodu na slobodnoj teritoriji. Prilično brzo dr Mujić je uspio organizovati partizansku bolnicu, koja je služila i narodu tog kraja.

Borba se sve više rasplamsavala. Front se širio. Donošeni su ranjenici koje je sa svojim saradnicima brižljivo liječio. Sve više je bilo boraca u partizanskim jedinicama, ali i sve više ranjenika. Medicinsko osoblje sporo je pristizalo.

Kroz glavnu partizansku bolnicu u Drežnju, kroz manje bolnice u Hodžićima, Izgorima, Zvijerini i drugim selima prolazile su desetine ranjenika. Donošeni su teško ranjeni borci sa poprišta bitaka, u kojima su učestvovali i neprijateljski avioni. Mnogi su iz bolnice ponovo odlazili u svoje jedinice, noseći sobom neizbrisiv lik doktora Mujića, uspomenu na čovjeka koji je sa svojim osobljem noćima bdio nad njima. On je pored posla u Drežnju stizao 51

da posjeti i manje bolnice, da i tamo pomogne ranjenicima, da spašava njihove živote.

Po formiranju bolnice u Zvijerini, gdje je radila mlada partizanska doktorica Dana Bjelica, koja je pravo sa studija došla na ratna poprišta, u rodnu Hercegovinu, došao je dr Mujić da joj pomogne.

Mlada ljekarka pričala je svom kolegi Mujiću kako je sa sanitetskom torbom, u kojoj se nalazio samo studentski instrumentarij, došla u partizane. Kada su na Stolački bataljon napali Italijani, gdje je ranjeno petnaestak partizana, Dana je napravila malu ambulantu u jednoj kući, ali je više ranjenika morala smjestiti po seoskim kućama od Berkovića do Milavića. Nakon toga je prebačena u selo Hodžiće, kod Bileće, gdje je radila u bolnici. Imala je mnogo ranjenika. Ispričala mu je i potresnu priču o najmlađem ranjeniku, djetetu u kolijevci. Bilo je teško ranjeno u ruku tako da mu je morala amputirati. Jedini instrument koji je imala na raspolaganju bio je – brijlač.

– Najteže mi je bilo kada je otac djeteta prihvatio amputiranu dječiju ruku i počeo je ljubiti i zalijevati suzama, poslije čega ju je odnio na groblje i zakopao – završila je svoju tužnu priču dr Dana Bjelica.

Operativni štab je u Fatnici odlučio da ova mlada partizanska ljekarka ide u Zvijerinu i tamo formira bolnicu, što je ona i učinila, a da bolnicu u Hodžićima preuzme student medicine Albert Altarac Čin, rodom iz Mostara.

Bolnica u Zvijerini bila je organizaciono samostalna i kompletna. Raspolagala je svojim ekonomatom, imala pet bolničarki, kao i sve najneophodnije za uspješan rad u tadašnjim uslovima. U to vrijeme funkcionisalo je i centralno sanitetsko skladište pri Operativnom štabu u Fatnici. Tu se pripremao sanitetski materijal, pakovali sterilni zavoji u voštani papir, a na omotu crtež ranjenog partizana, akademskog slikara Branka Šotre, koji je i sam bio u Fatnici.

– Kada pogledam ove naše zavoje, nekako mi izgleda, kolega Mujiću, kao da sve to dolazi iz neke partizanske tvornice lijekova – govorila je dr Dana Bjelica.

– Drugarice, Dano, eto, i taj zavoj na svoj način govori šta je sve u stanju učiniti i napraviti naš čovjek. U ovako teškim uslovima sjetili smo se da sami pravimo, koliko nam mogućnosti dozvoljavaju, sterilne zavoje, pa ih, evo, i upakovasmo – sa zadovoljstvom je uzvratio dr Mujić.

U pratnji dvojice partizana iz Zvijerine krenuo je u selo Izgore, gdje se nalazila bolnica Sievernohercegovač-

kog odreda. Prije polaska, pošto se pohvalno izrazio o bolnici, rekao je:

– Dano, sve teže ranjenike šalji meni. Kod tebe su dobri uslovi za prijem lakših ranjenika, pa ako takvih ranjenika više bude kod nas, slaćemo ih tebi.

Partizani su na svoj način obilježili međunarodni praznik rada – Prvi maj. Borci su zapalili ogromne vatre ispod vrhova planine Velež. Planulo je šest velikih buktnja. Neprijateljska artiljerija sa Bakračuše i od Nevesinja dugo je ispaljivala granate u tom pravcu, pretpostavljajući da se u blizini nalaze partizani. Dok je artiljerija tukla, borci koji su zapalili vatre grabili su prema selu Biogradu, kako bi na vrijeme stigli na prvomajski zbor. Na narodnom zboru, kojem je prisustvovalo oko 1000 boraca i znatno veći broj žitelja tog kraja, govorio je Vaso Miskin Crni, član Pokrajinskog komiteta KPJ za Bosnu i Hercegovinu.

Poslije narodnog slavlja u Biogradu sa grupom boraca krenuli su Vaso Miskin Crni i Hamo Grebo, tada član Oblasnog komiteta KPJ za Hercegovinu, u štab Mostarskog bataljona, na težak i naporan put. U Zijemlju borce je dočekaao Dušan Kostadinović, komesar čete, koji je odmah pitao za doktora Mujića, tadašnjeg rukovodioca bolnice u Drežnju. Pošto su mu drugovi rekli da je doktor dobro, ali da ima mnogo posla, Kostadinović je rekao:

– Safet je veliki čovjek i humanista, istinski drug i pravi revolucionar. Taj radniku i siromahu nikada nije naplatio pregled, a mnogima je i lijekove za svoj novac kupovao. Takav je i sada. Po snijegu i mećavi je noću išao kroz planinu u Šipašno, Zajasen, Lukavac i druga zabačena sela da bi pomogao bolesnicima. Treba ustati na noge pa izgovoriti ime doktora Mujića. Taj radi za desetoricu. Koliko je samo održao predavanja. Boljeg agitatora i riječju i djelom naša organizacija nema.

Dr Mujić je, kada su mu to vrijeme i uslovi dozvoljavali, krstario od partizanske ambulante do bolnice, pomažući svojom stručnošću, svojim predanim radom. Na tim putovanjima znao je koristiti motor »PUH«, što mu ga je obezbijedio Petar Drapšin, komandant Operativnog štaba za hercegovinu, španski borac, koji je iz Mostara došao na oslobođenu teritoriju. Za to vrijeme ponekad je stizao i u ambulantu Sreskog narodnooslobodilačkog odbora u Berkovićima, koja se nalazila u kući Gojka Lalića.

Po njegovom dolasku narod bi se brzo okupio ne samo da zatraži pomoć od partizanskog doktora već i mnogi da ga vide, upitaju za zdravlje, pozovu na predah kao dragog gosta.

U ZVIJERINI – MEĐU ČETNIČKIM ZVIJERIMA

Dok se nalazio u Izgorima, iznenada je uslijedio napad jakih neprijateljskih snaga. Bolnica se morala po kiši i nevremenu evakuisati. Kolona boraca sa nosilima evakuisala je ranjenike u pravcu Zvijerine. Tek što su se smjestili u Zvijerini, neprijateljske snage izvršile su napad u pravcu ovog uporišta partizanskih ranjenika.

Citav dan su se vodile borbe oko bolnice, ali je ona bila meta napada, tako da su četničke bande prodrle u samu bolnicu tokom noći. Među ranjenicima se nalazio i komesar odreda Milija Stanišić, pa kada su bolničarke vidjele da će četnici upasti u bolnicu, skinuli su mu oznake sa bluze. Tu su zarobljeni: Rade Pravica, Jovo Ljubibratić, Risto Čičo Miličević, Dušan Grk, Husref Krpo, Biseru Salahović, Husref Čišić, Hakija Selimović, Sejfudin Selimović, Hasiba Ramović, Hakija Kazazić, Osman Kazazić, Mirko Borozan, Nusret Seferović, Salko Šestić, Ratko Taušan, Radojka Krčmar i drugi. To je bila strašna noć za partizansku bolnicu. U borbi na spašavanju bolnice lakše je ranjen i dr Mujić. Nalazio se u zgradi koju su sa svih strana opkolili četnici, sa uperenim puškama, tako da niko nije mogao pobjeći, pa su sve pohvatali, izveli i postrojili. Naredili su da se razdvoje, na jednu stranu Srbi, a na drugu Muslimani.

Grupu koju su izdvojili zatvorili su u susjednu kuću, pored bolnice. Tamo su ih mučili. Noću između 29. i 30. maja 1942. odveli su i bacili u Vidušku jamu: Ristu Čiču Miličevića, Husrefa Čišića, Husrefa Krpu, Biseru Salahović iz Mostara, Hakiju i Sejfudina Selimovića iz Bileće, Hasibu Ramović i Hakiju Kazazića iz Nevesinja. Sve ostale zatvorili su u bolnicu, oko koje su postavili dosta brojnu stražu da motri na zatvorenike. Među zatvorenima bilo je nekoliko partizanskih bolničarki.

Vladalo je uvjerenje da će se u Zvijerini okupiti svi borci koji nisu imali drugu alternativu od narodnooslobodilačke borbe i da će se tu odbraniti pred četničkom izdajom. Četničko-okupatorska ofanziva na partizanske snage bila je jaka i četnici su ovladali bolnicom u Zvijerini. Svi su, pa i četnici, poznavali doktora Mujića. On je

i u tim teškim trenucima za partizansku bolnicu bio i ostao sa ranjenicima.

Tog dana u borbama koje su se vodile četnici su imali dosta ranjenih. Trebalo je hitno izvršiti više većih i manjih hirurških intervencija. Teret posla pao je na doktora Mujića. Uz njega je bio i jedan zarobljeni italijanski vojni ljekar, ali ne hirurg, i oni su ukazivali pomoć ranjenicima. Te okolnosti uticale su da su četnici bili životno zainteresovani da sačuvaju, bar u to vrijeme, doktora Mujića, da iskoriste njegovu stručnost. Zarobljeni italijanski ljekar, prema kome se Safet odnosio kao prema kolegi poštujući ga kao čovjeka, tražio je od četnika da ne diraju u ranjenike, bolničko osoblje, pa ni u Mujića. Zna se kako bi se četnici docnije ponašali prema svima, ali tog i slijedeća dva dana četnici nisu, upravo zbog navedene okolnosti likvidirali nijednog ranjenika ni člana malobrojne sanitetske ekipe.

Dobro je dr Mujić znao situaciju u kojoj se našao ustanak u Hercegovini poslije četničke izdaje. Znao je da nema hercegovačkih snaga koje bi u situaciji u kakvoj je bila bolnica u Zvijerini mogle pomoći. Nije očekivao ni intervenciju proleterskih jedinica. Svoju situaciju ocijenio je beznadežnom. To potvrđuje njegov razgovor sa Šalkom Šestićem i Nusretom Seferovićem. U jednom trenutku kratkog predaha im je rekao:

– Vjerujem da će u oslobođenom Mostaru biti očuvana uspomena na mene, a možda će i jedna ulica nositi moje ime. Saznaće ljudi o mom doprinosu i vjernosti revoluciji.

Podržao je doktor Mujić ideju Šestića i Seferovića da pokušaju pobjeći iz osvojene bolnice od strane četnika. Hrabrio ih je na taj korak, govorio im da četnici ne obraćaju pažnju na njih, jer slave pobjedu u selu, pa postoje mogućnosti da se izvuku.

Bolnica se nalazila u zgradi škole, nekako po strani od sela i u neposrednoj blizini brda i šume. Sve je to pružalo neke izgleda da se bar neki od zarobljenih boraca u pogodnom trenutku izvuku i spase. Govoreći Seferoviću i Šestiću da ne odustaju od te ideje, doktor Mujić im je istovremeno govorio da ni u takvoj situaciji, u kakvoj se našao, ne može ostaviti ranjenike. Uz to svako njegovo, pa i najkraće odsustvo četnici bi primjetili.

Da bi pomogao Seferoviću i Šestiću da ostvare tu namjeru, Mujić ih je slao po vodu na bunar, nedaleko od šume. Oni su pod prismotrom straže donosili vodu, ali i utvrdili mogućnosti za bjekstvo. Za potrebe ranjenika i 55

bolnice do kasno u noć donosili su vodu, tako da je i četnička straža prestala da budno motri na njih. I dok su četnici u selu razvlačili dio ekonomata Operativnog štaba, dok se čula njihova pjesma, negdje oko pola noći dr Mujić, ko zna po koji put, poslao ih je na bunar po vodu. Dajući im kante za vodu stiskom ruke pozdravio se sa svojim drugovima, bez riječi, ali sa ogromnom željom da im bjekstvo uspije. Uspjeli su. Izvukli su se iz Zvijerine. Otišli su na teren sa koga su došli i nastavili svoje revolucionarno djelovanje.

I u tim trenucima partizanski doktor dokazao je da je veliki čovjek, humanista, ljekar, komunista i hrabar borac. On ni tada, iako mu je sudbina bila krajnje neizvjesna, nije napuštao svoju partizansku bolnicu punu ranjenika.

BORCI PRVE PROLETERSKE OSLOBAĐAJU BOLNICU

Nije prošlo mnogo vremena kad su borci Prve proleterske odbacili četnike i oslobodili ranjenike, bolničko osoblje koji su preživjeli četničku kamu. Ostao je u životu partizanski doktor, kome su ranjenici govorili da za njih ne brine, samo da sebe spasava, ali on se nije odvajao od njih.

– Ostaviti ranjenike bio bi zločin – govorio je Safet svojim drugovima.

Ubrzo poslije oslobođenja partizanske bolnice stiglo je naređenje za povlačenje. Ni tada dr Mujić nije dozvoljavao da bilo ko od ranjenika ostane. Sve je bilo u žurbi, kakvu je svaki pokret zahtjevao. Pozivao je borce da pomognu u prenošenju ranjenika. Dovoljno je bilo da on izrazi tu želju, pa da se na desetine boraca javi da mu pomognu.

Kada je prilikom povlačenja partizanskih snaga za Bosnu pozvao borce da ponesu ranjenike, Petar Komnenić, profesor, komandant Trećeg bataljona Pete crnogorske brigade, rekao je:

– Imaš pravo, doktore. Po cijenu vlastitih života moramo spasiti ranjenike.

Zaostali bolnički ešelon uz pomoć ove partizanske jedinice uspješno je prebačen. Ranjenici su nošeni noću. Kiša je padala u jakim pljuskovima. Išlo se po bespuću. Bilo je teško pješačiti, a sa nosilima i ranjenim drugovima išlo je sve to dosta sporo. Dr Mujić je hitao sa čela kolone

na začelje, pa ponovo na čelo. Obilazio je ranjenike. Nije osjećao umor, kao ni borci jedinice koja je prihvatila da nosi ranjene drugove.

Partizanske jedinice povlačile su se iz Hercegovine za Bosnu.

Ustanak je u čitavoj istočnoj Hercegovini bio ranije u poletu, tako da su u aprilu 1942. ustaničke snage brojale osam udarnih i 14 teritorijalnih bataljona.

Italijanske vojne snage brižljivo su pripremale ofanzivu protiv partizanskih snaga. Četnici su im bili prethodnica, koji su se ranije snabdjeli oružjem i municijom od Italijana. Borbe protiv jakih talijansko-četničkih snaga partizanske jedinice nisu mogle izdržati, pa je došlo do povlačenja. To je bila prva ofanziva većeg obima u Hercegovini. Partizanske jedinice u to vrijeme nisu imale iskustva u vođenju širih i složenijih vojnih operacija, pa je uslijedilo povlačenje snaga prema Bosanskoj krajini, tamo gdje su u to vrijeme nalazio Vrhovni štab.

Naporan marš iscrpio je borce koji su najčešće bili gladni. Kada su neki borci ubrali nezrele zelene jabuke, počeli su ih jesti. Dr Mujić je to primjetio i upozorio borce:

– Ne mogu se i ne smiju ove jabuke ovako jesti. Svi ćete oboljeti. Jabuke ubacite u žeravu, pa kad se zapeku, onda ih jedite.

Nešto kasnije, kada je dat odmor, naložene su vatre, oko kojih su se okupljali borci i bez riječi stavljali zelene jabuke u žar i sa nekom posebnom radoznalošću posmatrali kako se jabuke prosto napinju, a poneka od njih uz šištanje i pukne. Borci su se uvjerali u tačnost riječi svog doktora, koji ih je obilazio, od vatre do vatre.

Nastavljajući marš sa borcima, među kojima je bilo dosta ranjenika, dr Mujić je pješaćio. Nudili su mu konja, ali je on uporno odbijao. Govorio je da mu je na konju nezgodno obilaziti ranjenike. Pošto su uspjeli izmaći neprijatelju, smjestili su se sa ranjenicima u jednu malu seosku kuću, gdje je predviđen odmor. Mnoge je brzo savladao san. Dr Mujić je cijelo vrijeme dežurao, mada je i sam osjećao umor i iscrpljenost.

– Kako si družo? – pitao je ranjenika.

– Bolje je, doktore, ali mi rana, čini mi se, opet krvari – odgovorio je ranjenik na nosilima.

Doktor je očistio ranu i previo. Ranjeniku je bilo lakše, a već je zvao glas sa susjednih nosila:

– Doktore, rame me boli!

Ponovo previjanje. I tako redom. Od nosila do nosila. Stizao je na poziv svakog ranjenika. I dvije sestre su to radile. Malo ih je, a ranjenika dosta. Kada je sjeo na kućni prag, umoran, govorio je Danilu Vukajloviću:

– Kako bi nam dobro došlo da među nama ima više drugarica osposobljenih za bolničarke. Nama su se čudili kada smo u okviru Biblioteke organizovali kurseve za prosvjeđivanje žena, posebno omladine. Ali, na tim kursevima, pored nastojanja da se dopuni opšte obrazovanje djevojaka, one su učile i higijenu, brigu o bolesnicima. Mnogo ih je završilo te kurseve i svaka bi nam danas od njih dobro došla kao bolničarka.

– Pričali su mi za te drugarice, da su uspješno pomagale ranjenicima u Drežnju, Glavatićevu i Borcima – odgovorio je Danilo.

– Mnoge su osposobljene za taj posao. Samo i njima treba predaha. Malo ih je koliko je ranjenika. Neke su naučile više, zahvaljujući stalnom radu za nekoliko mjeseci nego da su školu pohađale.

Njegova je stalna brigada bila da osposobljava kadrove za partizanske bolnice i ambulante. To je činio u svakoj prilici, pa i kada su se partizanske jedinice nalazile u pokretu. Za vrijeme previjanja ranjenika uvijek bi pokazivao djevojkama kako se to radi, a od iskusnijih je zahtijevao da svoje znanje prenose na druge i mlađe, koje su pristizale.

Ni u ovoj kući bolnica se nije mogla zadržati. Naređen je pokret. Neprijatelj je nadirao. Ranjenika mnogo, a boraca za odbranu ranjenika malo. Evakuacija je odmah uslijedila. Dr Mujić je tražio pomoć da se nose ranjenici. Borci su uzimali nosila s ranjenicima i izmakli u posljednji čas. Četnici su pucali za njima.

DOKTORU MUJIĆU JE KANULA SUZA

Jedno jutro je iznenada začuo tako dobro poznat glas Hame Grebe. Skočio je! Poslije srdačnog zagrljaja Grebo mu je saopštio:

– Odlukom Centralnog komiteta ponovo si primljen u KPJ!

– Otkuda sad to? – upitao je dr Mujić.

– Bio sam sa drugovima Vladom Šegrtom i Petrom Drapšinom u Vrhovnom štabu. Tamo sam pred polazak rekao Ivi Loli Ribaru da je već prošla skoro godina dana od tvog i Mustafinog isključenja iz članstva KPJ i vrijeme

bi bilo da ih ponovo primimo u Partiju. Lola mi je odmah rekao: »Grebo, saopšti im da su ponovo primljeni u KPJ!«

Iznenaden ovom viješću, doktoru Mujiću su kanule suze. Obradovao se kao dijete. Ljubio je Grebu. Skakao je od sreće. Nekoliko prisutnih boraca, ne znajući o čemu se radi, iznenađeno je posmatralo svog doktora.

Grebo je tu odluku prenio i drugovima iz partijskog rukovodstva jedinice u kojoj se nalazio dr Mujić. Svima je bilo drago. Osjetili su izuzetnu promjenu na ovom dobrom čovjeku. Kada je Grebo trebalo da krene, jer se samo susreo sa kolonom na povratku iz Vrhovnog štaba, doktor ga je ispratio riječima:

– Niko me i nikada nije i neće obradovati kao što si ti to učinio u ovim teškim trenucima!

Izljubio se s njim, ne sluteći nijedan od njih da će im to biti posljednji susret.

Za vrijeme odmora kolone održan je partijski sastanak. Za odluku o vraćanju doktora Mujića u članstvo KPJ znali su svi komunisti. Svima je bilo drago što se provjereni borac, neumorni radnik, narodni partizanski doktor ponovo našao u redovima Partije.

Od dijelova Južnog i Sjevernohercegovačkog partizanskog odreda, koji su se uz neprestanu borbu povlačili sa Prvom i Drugom proleterskom brigadom, 14. juna 1942. je na Sutjesci formiran Hercegovački partizanski odred, za čijeg komandanta je postavljen Vlado Segrt. Hercegovački partizanski odred je tada imao oko 400 boraca, a dobio je zadatak da po odlasku proleterskih brigada u zapadnu Bosnu, zajedno sa tek formiranom Petom crnogorskom brigadom, ostane na prostoru Vrbnica – Zelengora i obezbjeđuje Centralnu bolnicu. Pod veoma teškim uslovima, posebno što se tiče ishrane, Hercegovački partizanski odred je ostao na Sutjesci sa Petom crnogorskom brigadom sve do 22. jula 1942, gdje su uspješno izvršili zadatak odbranivši i sačuvavši od nasrtaja neprijatelja ranjene i bolesne drugove.

Neprijatelj je izvršio koncentraciju svojih snaga na liniji Gacko-Nevesinje-Kalinovik-Foča pošto je obaviješten o partizanskim snagama. Situacija je bila dosta teška. U silovitom prodoru Peta crnogorska proleterska brigada i Hercegovački partizanski odred izvršili su uspješan proboj. Preko Zakmura, Rataja, Dobrog polja, Treskavice, Igmana, Hadžića i Bitovnje zajedno sa ranjenicima iz Centralne bolnice izbili su na slobodnu teritoriju. Za vrijeme proboja i marša partizanske jedinice su se stalno borile protiv četnika, ustaša, Nijemaca i drugih okupatorskih

snaga. U borbama po obroncima Zelengore, oko Kalinovika i na visovima Treskavice, kao i u okršajima po Igmanu i na željezničkoj pruzi kod Hadžića pali su mnogi borci iz ovih hrabrih, veoma pokretljivih i izdržljivih partizanskih jedinica.

U svim tim svakodnevnim borbama dr Mujić, kao i ostalo sanitetsko osoblje, stalno je vodilo brigu da se sačuvaju životi ranjenih i bolesnih drugova. To je značilo ne samo očuvanje života ljudstva već što je i svaki uspjeh sanitetske službe u obezbjeđenju i njegovanju ranjenika imao i ogroman uticaj na borbeni moral boraca.

I ŽIVOT GUBI POMAŽUĆI RANJENICIMA

U napornom i iscrpljujućem maršu preko Igmana, u pravcu željezničke stanice Hadžići, na čelu saniteta hercegovačkih partizanskih snaga išao je dr Mujić. U koloni pored ranjenika i bolesnika bilo je i dosta izbjeglica, staraca, žena i djece, koji su napustili svoja ognjišta i krenuli sa svojom vojskom. Kolona saniteta rano je stigla do sela Zabrdje, koje se smjestilo uz rječicu Lepenicu. Tog jutra dr Mujić, gledajući žene i djecu u zbjegu iz svoje torbice je izvadio jabuku i pružio je jednom dječaku.

– Uzmi ovu jabuku, pečena je, momčino! – rekao je doktor.

– Znaš li, doktore, čiji je ovo sin?

– Ne znam! Za mene su djeca sva jednaka!

– Ovo je sin druga Save Kovačevića – odgovorila je bolničarka Milisava Aleksić.

Mališana je potapšao po ramenu, rukom ga je pogladio po licu, i pridižući se, dodao:

– Neka si nam živ i zdrav, mala junačino!

Kolona je nastavljala svoj put. Te noći dr Mujić je, kao i uvijek do tada, obilazio ranjenike. S njim je bio i Džemal Muminagić, koji je stigao u Hercegovački odred. Razgovarali su tiho, koliko je tajnost noćnog marša dozvoljavala. Pričali su o poznatim drugovima. Mujić se interesovao o stanju organizacije u Sarajevu i uopšte o ta-mošnjim prilikama.

– Prošla je ratna godina, puna tegoba i stradanja, a sa mnogim se drugovima za to vrijeme nisam vidio. Eto, s nestrpljenjem očekujem susret s drugovima iz Mostarskog bataljona. Poželio sam ih se – govorio je dr Mujić.

Taj susret nije dočekao. Njegovu želju i nestrpljenje koje ga je obuzimalo prekinuo je jedan neprijateljski ra-

fal. Pao je pokošen rafalom kada je, kao i cijelog svog života, nastojao pomoći drugome.

Kada je kolona stigla u Zabrđe, nedaleko od Kiseljaka, dat je odmor. Neprijatelj je iznenada napao. Jedinice su odmah zauzele borbeni položaj, a komora, bolnica i zbjeg su upućeni prema kosi na suprotnoj strani od one sa koje su Nijemci i nadirali. Da bi se izašlo na to, određeno mjesto, trebalo je savladati jednu, ne tako malu površinu brisanog prostora. Kolona se, iako je bio uspon, uspješno probila i izbila na jedan puteljak. Jaka mitraljeska vatra iznenada je osula po koloni. Naređenje je glasilo da se borci sklone u zaklon. I dr Mujić se našao u zaklonu. Pored njega je bio i Džemal Muminagić, a samo koji korak dalje bolničarka Milisava Aleksić. Pedesetak metara ispred njih jedna starica iz zbjega jahala je na konju. Borci su je upozoravali da se i ona skloni. Starici je bilo teško zaustaviti preplašenog konja, koji je skakao i trzao se, uplašen pucnjavom. Na nju je otvorena jaka mitraljeska vatra. Zahvatila ju je. Zapomagala je. Dozivala u pomoć. Pokušao je ustati Džemal Muminagić, ali ga je dr Mujić uhvatio za ruku i vratio u zaklon rekavši mu:

– Gdje ćeš ti, njoj je potrebna ljekarska pomoć.

Nedaleko od njih pridizala se bolničarka, ali je i nju vratio dr Mujić riječima:

– Milisava, ne idi, ja ću. Ti je sama ne možeš prenijeti!

Dr Mujić nije oklijevao. Izašao je iz zaklona, a onda se, za vrijeme prekida vatre, uputio prema starici. Dopuzao je do nje. Kada se podigao u namjeri da staricu skine s konja, da je prenese u zaklon, začuo se mitraljeski rafal, koji je odnio plemeniti život partizanskog ljekara. Bilo je to 28. jula 1942.

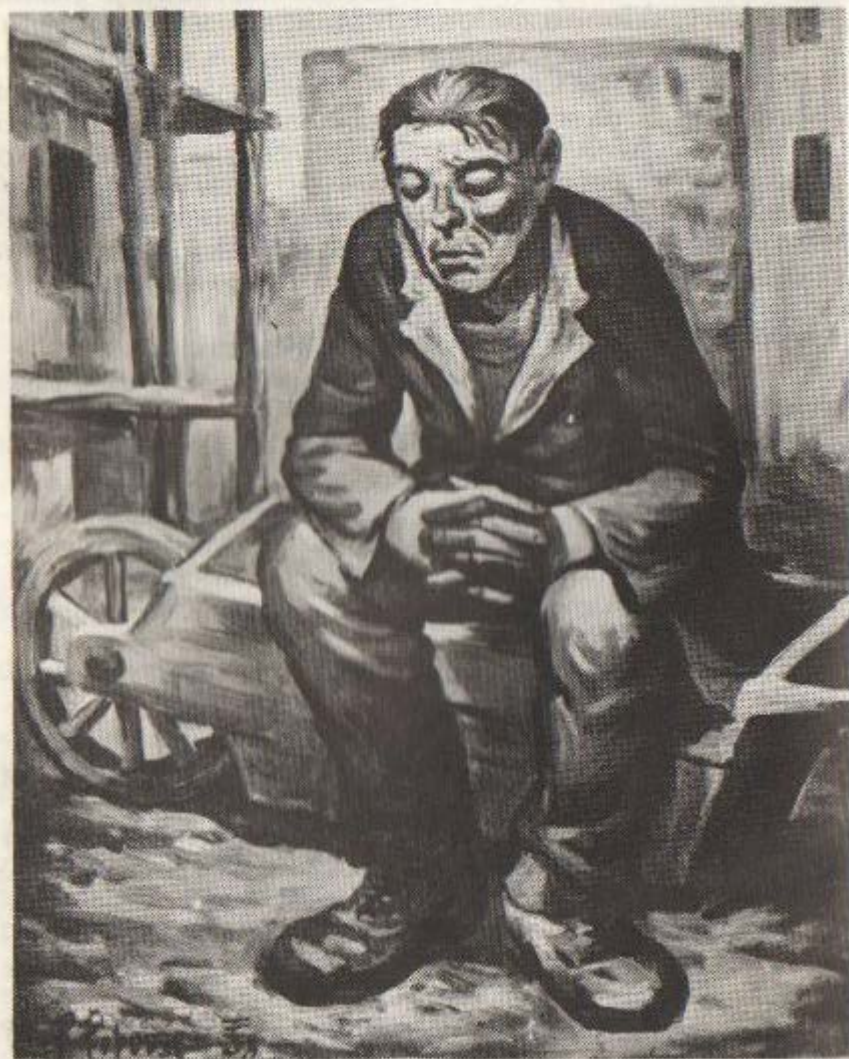
Potrčali su borci prema doktoru. Ništa ih nije zaustavilo, pa i naređenje da ostanu u zaklonima. U tom trenutku odbačene su neprijateljske snage i uništeno je mitraljesko gnijezdo koje je prekratilo život ovog izuzetnog ljekara.

Doktor je ležao mrtav u travi pokvašenoj njegovom krvlju. Svima je stala riječ u grlu. Žalili su svog doktora.

Bio je to težak momenat za sve. Brzo se pronijela tužna vijest o pogibiji doktora Safeta Mujića. Tijelo partizanskog ljekara zakopano je tu, na Zabrđu, na mjestu gdje ga je pokosio neprijateljski mitraljez.

Borci su nastavili svoj ratni pohod prema Prozoru. U malom selu Duge, koje je prihvatilo borce, čula se vijest o pogibiji voljenog doktora. Kada je Hama Grebo, koji se tu našao, pitao:

- Kako je bilo na maršu? Da li ste imali gubitaka?
- Hama, najveći gubitak je što pogibe doktor Mujić
- odgovorio je Vlado Segrt, riječima punih tuge.
Svi borci su žalili svog voljenog druga, ljekara, čovjeka koji je u svakoj prilici i svakome hitao u pomoć.
- Veliki je to gubitak za sve nas. Drago mi je, eto, što sam mu nekoliko dana ranije saopštio da je primljen u Partiju – govorio je suznih očiju Grebo.
- Da li si to saopštio i Muji Pašiću? – pitao je Segrt.

Umjetnička slika nadena u materijalima dr Safeta Mujića

– Nisam stigao. Njega su 14. juna 1942. ubili četnici. Pao je kao žrtva izdaje. Ubijen je prije nego što sam donio vijest o njihovom ponovnom prijemu u KPJ.

I među borcima mogao se čuti razgovor o pogibiji partizanskog doktora.

– Bio je divan čovjek, drug, ljekar i komunista. Njegova sugestivnost u izvršavanju nepokolebljivog uvjerenja da će radnička klasa, pod rukovodstvom Partije, uspjeti da stvori čovječnije društvo bila je tako jaka, uočljiva i stalno prisutna. Gdje da on pogine. Zar je njega moglo nešto ubiti? – pitao se suznih očiju profesor Danilo Vukajlović, njegov dugogodišnji drug i saborac, ne sluteći da će i on svoj život položiti nešto kasnije, u herojskoj bici na Sutjesci, za ista opredjeljenja i ciljeve.

I poslije smrti, herojske pogibije doktora Safeta Mujića, narod oko Prozora, Konjica i Gornjeg Vakufa pitao je hercegovačke partizane:

– Jeste li vi vojska koju vodi doktor Mujić? Je li on s vama? Je li istina da je poginuo?

Malo je ko vjerovao da je prekinut život partizanskog doktora, da je dr Mujić ostao na vječnoj straži. Kada je ta teška vijest stigla u njegov rodni Mostar, mnogi nisu vjerovali. U nju nije vjerovao ni narod u brojnim selima.

Teško je narod povjerovao u istinu da je izgubio doktora Safeta Mujića. Poginuo je u godini kada se dva mjeseca kasnije u Bosanskom Petrovcu, 25. septembra 1942, održao Prvi kongres partizanskih ljekara. Njegovo mjesto ostalo je upražnjeno, ali njegovo djelo dalo je doprinos da se uspješnije odrede novi principi sanitetske službe. Taj njegov doprinos, za koji je za života govorio da je skroman, značio je postizanje bolje organizacije, kadrovske i materijalno obezbjeđenje sanitetske službe.

Na njegovo ime, na njegovo djelo ponosne su generacije zdravstvenih radnika širom zemlje, a u njegovom Mostaru ljudi pamte i prepričavaju da je njihov grad imao čovjeka komunistu, ljekara koji se zbog učinjenih djela nikada neće zaboraviti.

U znak poštovanja revolucionarnog djela narodnog heroja doktora Safeta Mujića njegovo ime nosi regionalni medicinski centar u Mostaru i jedna od najljepših ulica u gradu.

SADRŽAJ

DJEČAK PLEMENITA SRCA	7
U BEOGRADU NA STUDIJ MEDICINE	10
»SIROTINJSKA MAJKA«	14
ČLAN OBLASNOG KOMITETA KPJ ZA HERCEGOVINU	20
U UPRAVI RSK »VELEŽ«	26
UZAVRELI MOSTAR	30
LOMAČA U CENTRU GRADA	33
UHAPSEN SI, DOKTORE MUJIĆU	36
NEUSPIO POKUŠAJ IZLASKA NA TEREN	38
GORČINA JEDNE KAZNE	43
ODLAZAK U PARTIZANSKI ODRED	46
U ISTOČNOJ HERCEGOVINI	51
U ZVIJERINI – MEĐU ČETNIČKIM ZVIJERIMA	54
BORCI PRVE PROLETERSKE OSLOBADAJU BOLNICU	56
DOKTORU MUJIĆU JE KANULA SUZA	58
I ŽIVOT GUBI POMAŽUĆI RANJENICIMA	60